

ГОДИНА II.

— 1872 Августъ 1 —

КНИЖКА 21.

ПО НАРОДНОТО ОБРАЗОВАНИЕ ВЪ XIX СТОЛѢТІЕ

(Статія Е. Лавлея.)

— 0 —

(Виждѣ брой 20, год. II).

Каквы началства управляватъ Американскытъ училища?

Тука ный срѣщамы организація съвършенно отлична отъ извѣстната намъ: въ нея нѣма никавы слѣды отъ онова искусственно патъкмено училищно началство, въ което различни тѣ власти дѣйствуватъ една на друга, подобно на пазъбеното колело, като даватъ отъ високо заповѣди въ сичѣы части на обширното господарство. Въ Америка има *мыслны комитеты*, които сѣ независимы единъ отъ други и отговарятъ за своитѣ работы само предъ общественното мнѣніе, или предъ сѣда въ случай на нарушеніе на закона. Първото мѣсто занимаватъ *махаленскытъ комитеты*, съставены отъ махаленскы прѣдставители. Тѣзи комитеты сѣ длъжны да са грижѣтъ за направата и поддържката на здація за училища, да избиратъ преподавателитѣ, да нагледватъ училищата и да поддържѣтъ въ тѣхъ редовность. Мѣстный комитетъ не е многочисленъ. Той състои не повече отъ трима членове попечители. Въ Щатъ Нью-Йоркъ и въ други нѣкои Щаты той състои само отъ единъ членъ. Въобще членовѣтъ на този комитетъ са избиратъ за по една година. Тѣхната длъжность е да свѣкватъ съ-

ка година избирателитѣ на общото събрание, да имъ представятъ сметка за дѣлата си и да отговарятъ на зададенитѣ имъ въпроси. Подиръ това тѣ сж дѣлжны да проваждатъ на сръдоточно-то управление на образование-то рапортъ за положеніето на обученіето въ махалата.

Подиръ мѣстный комитетъ иде общинскый, който са почита отъ законитѣ за отдѣлно лице, което има право да владѣе собственостъ. Той получава помощи отъ Щата и опрѣдѣленитѣ заплати, за да ги распредѣля по махалитѣ споредъ пуждитѣ на сѣкы отъ тѣхъ. Той испытва кандидатытѣ за преподаватели и имъ дава свидѣтелства, безъ които тѣ не могатъ са избра за туй званіе отъ мѣстнитѣ комитети. Той рѣшава каквы книги и методы трѣба да са приемать, и редовно прегледва училищата. Съ една рѣчь той са занимава съ умственното и нравственно управление на обученіето.

Писалището за общественното образование съставя центръ. На негово чело стои высокый сановникъ, главный управитель или върховный надзиратель. Въ нѣкои щаты, както въ Нью-Йоркскый, върховный надзиратель са избира отъ законодателното събрание. Въ западнитѣ той са назначавая заедно съ губернатора отъ всичкитѣ избиратели на щата. За ясно доказателство на важността която отдавать на общественното обучение, служи и туй дѣто заплатата на главный управитель е равна, нѣкога даже и по голѣма отъ заплатата на начальника на изпълнителната власть, особенно въ западнитѣ новы щаты—Иллиноасъ Мичиганъ Вискоисинъ. Но колко и да е високо положеніето то му, той пакъ не може да дава заповѣди на мѣстнитѣ комитеты, които не му сж подчинены въ нищо. Сичката му длъжность състои въ туй—да представя на законодателното събрание и на публиката сичкы свѣдѣнія по народното образование. За тая работа той събира статистически свѣденія, посѣщава училищата и старае са чрѣзъ публичны съвѣщанія, чрѣзъ съборы и обръщанія къмъ народа, да усили общото съчувствие къмъ работата, на която той е представитель. За положеніето на народното обучение въ щата той ежегодно представя на събрание оподробна сметка. Този документъ са печати на едно голѣмо число екземпляри и са распраща въ сичкитѣ

махалы. Въ отчета смѣло са излагать както недостаткыгь на дѣйствующата система, тъй и необходимыгь реформы. Нѣколко отъ тѣзи отчеты, както на Г. Г. Э Поттера, отъ Родъ-Ейлендъ, Виктора-Райса, отъ Нью-Йоркъ, Гораса Манна и Генриха-Бернара отъ Масачусетъ, представятъ таквызи удивителны произвѣденія, отъ които мжно са откъсва челоувѣкъ. Хубавицата на кингата и на печата, изящството на подвързіята, сичко до най малкыгь подробности показва че тукъ работата е за предметъ, близкъ до сърцето на сичкый народъ.

Въ горлописанный съставъ двѣ черты особенно поразяватъ вниманіето. Първо, прилаганіето на икономическото начало за раздѣленіето на труда. На Европейскый материкъ грижата за първоначалното образование са възлага обыкновенно на управителныгь власти, а въ Америка са избиратъ особенны комисіи, за да са занимаватъ исключительно съ училищата. Въ туй распредѣленіе на занятіята са заключава тѣзи леснина, че по този начинъ за потребното дѣло може да са избиратъ хора спеціалисты, вѣщы, пачно отговорны за работыгь си. Туй е най върното средство чрѣзъ което може да са извлѣче полза отъ сичкы силы, съ които може да располага челоувѣкъ. Втората черта, която заслужва вниманіе, състои въ туй че за единичка пружина (ляй,) да са върви къмъ постоянны улучшения служи гласността. Словото и печата — сто двѣтъ силы, които причиняватъ движеніето. Главный управитель, който има огромно вліаніе, дѣйствува на законодателитъ, на комитетитъ и на избирателитъ, отъ които въ сжщность зависи сичко, само чрѣзъ рѣчы и донесенія. Убѣжденіето прави сичко; принужденіето — нищо. Тѣзи система показва голѣмото просвѣщеніе на Американцыгь и изисква повече усилія; нъ за туй тя са показва и повече дѣйствителна, защото са опира на усърдната всеобща поддръжка. Може бы да не е настанжло еще времето за да са удобри тѣзи система всждъ по Европа, нъ не можемъ да не признаемъ, че стрьменіето къмъ нея бы послужило за честь на сѣка народность и бы благодѣлствовало върхъ народыгь.

Зданіята за училищата сж значително различаватъ едни отъ други по външность, споредъ старината на щата,

на който тѣ принадлежатъ. Едвамъ понастапени така, на западъ, дѣто фамилитѣ едвамъ сж са закрѣнили на тая земя коя тѣ завоевахъ за цивилизаціята, училищата не сж друго освѣнъ едни просты колыбы, построены съ дръвчетата натрупаны едно на друго. Въ вѣсточнытѣ селенія, училищата сж просты еднокатны зданія, направены на здорово мѣсто и прѣкрасно обыколени съ зеленина и украсены съ лозы и бръшленъ. Въ градоветѣ, като Филаделфія, Бостонъ или Нью-Йоркъ, тѣ сж великолѣпны трикатны зданія, дѣто сичко е приспособено за едно прѣдзначено употребеніе. За да земемъ едно понятіе отъ построеніето и расположеніето на тѣзи зданія, нека влѣземъ въ едно отъ новытѣ Нью-Йорскы училища. Въ долный катъ има една обширна зала, назначена за дѣтискытѣ игры и за прибивалище на вратаря. Въ първый катъ има шесть малечкы класны стаи по 7 метра на дължъ и 5 на ширъ, които водѣтъ въ една обширна срѣдоточна стая, отъ 20 метра дължина и 14 шир. Въ опредѣленытѣ часове тамъ са събиратъ сичкы ученицы за общы упражненія. Въ второй катъ има еще десетъ класны стаи. Най послѣ на третия катъ са намира залата за гости и еще 6 класны стаи. Цѣлото училище са топли отъ една пещъ, която прѣкарва топла пара по сичкото зданіе, и ся провѣтря съ добры машины. (?) Водата са прѣкарва по сичкытѣ катове. На сѣкый ученикъ са дава чръвена лустрасана масса и отдѣлно столче — сичко добрѣ и изящно изработено. Тукъ има мѣсто за двѣ хиляды ученицы. Класнытѣ стаи и стаитѣ за гости съдържатъ по една твърдѣ пълна библіотека и събраніе отъ карты, глобусы, малкы сборкы по естественината исторія, манифактурны предмети и даже фортепіано. Въ една година градъ Нью-Йоркъ харчи 6.500 долара, (33,800 фр.) за покупка на тѣзи принадлежности, които сж главното удоволствіе за дѣцата. Въ съединенытѣ Щаты е пріето, че сѣко училище трѣба да си има своята библіотека, отъ която да са раздаватъ книги на ученицытѣ вѣнъ отъ класнытѣ часове. Въ повечето Щаты има за туй особенъ капиталъ, който са расподѣля между махалытѣ за тая цѣль. Освѣнъ това самытѣ махалы са облагаты съ особено даждіе за сжщый предметъ. Училищнытѣ библіотеки на Нью-Йорскыя щатъ съдържатъ

полвинъ милионъ томове, отъ които на сѣко отъ 11,750-тъхъ училища са падатъ по 1,300 тома.

Не можемъ да са не чудимъ на жертвитѣ, които въ послѣднѣе врѣме направила Америка за улучшеніе и на училищныѣ зданія. За туй сѣ са з-зели съ жаркость, съ безпримѣрна ревность. Напримѣръ въ Нью-Йоркъ, въ десетъ години сички стары училища сѣ преправены и уголъмены, направены сѣ 25 новы, които можѣтъ да помѣстѣтъ отъ 1500-2000 ученицы. Въ деветъ години отъ 1853-1861 разноскутъ по тѣзи частъ сѣ възлѣзли до 1,472,000 долара, (близо до 8 мил. фр.).

Казватъ каквото струва учителя, таквозъ струва и учението. Личный съставъ на преподавателитѣ въ тѣзи безбройны училища и способы, съ които той са допълня, представя сѣщо тѣи много особености, които привождатъ европееца въ удивленіе. Тѣи въ повечето училища преподаванъето е въ рѣцѣтъ на женитѣ. Въ 1861 год. въ Масачусетсъ имаше 4000 преподавателки, а само 1500 преподаватели, въ Нью-Йоркскый щатъ 7,583 преподаватели а 18,915 преподавателки; въ градскыѣ училища като извадемъ управителитѣ и частныѣ преподаватели, срѣщатъ са само жены. Тѣи въ градъ Филадельфія има само 82 преподаватели а 1,112 преподавателки. Въ Нью-Йоркъ, въ голѣмыѣ училища на троица мѣжѣ идѣтъ 21-22 жены. Въ селеніята, а особенно въ западныѣ щатове съразмѣрността са измѣнява, защото тамо младата мома не може да живѣе съ таквази леснина, съ каквото живѣе мѣжѣ.

Момчетата и момичетата посѣщаватъ сѣщото училище и ходѣтъ въ сѣщый класъ до 15-16 години. Тукъ не можемъ да гледамы безъ почудванъе, какъ младата преподавателка поддържа порядъка въ тѣзи чета ученицы, отъ които нѣкои са комахай на еднакъвъ съ нея възраст. «Нѣколко дѣнье подиръ пристигваніето ми въ Америка, казва единъ пѣтникъ, който е твърдѣ добръ изучилъ тѣзи странна народность, азъ посѣтихъ академіята въ градъ Вестфилдъ, въ това великолѣпно селеніе, расположено на брѣговетѣ на вѣтрѣшното море, наричано езеро Еріонъ. Упасторѣтъ, който ма прие за свой гостъ живѣяще една деветнайсетъ годишна мома бывша професорка на математиката въ академіята, и единъ двайсетъ и три годишенъ момъкъ, който

са готвеше за пасторско звание, но по бѣдность принуждаваше са да раздѣля времето си между домашни услуги на пастора и публични лекции, отъ които най труднитѣ четеше очарователната му съсѣдка.

Въ обширни стаи дѣто едвамъ са промѣкваше свѣтлината прѣзъ листѣто на дръвѣята, стотины земеделческы сынове и дѣщери са учахъ наедно. Между слушателитѣ на младатата преподавателка имаше и мжъе съ дългы брады. На тѣхъ тя разясняваше задачитѣ на високата математика съ съвършенна ясность и простота.

Тѣзи система за употребленіе на учителкы представля многочисленны ползы : първо, платата на преподавателкытѣ е три пѣти по малка отъ платата на преподавателитѣ. Разницата е твърдѣ голѣма въ туй отношеніе, защото училищата въ Америка сѣ повече четири и петъ пѣтъ отъ колкото въ Европа. Освѣнъ туй прѣгледано е, че при еднаквы познанія жената предава по добръ отъ мжъа на дѣцата туй, което тя знае. Тя нѣма толкози много острина въ обясненіето, нѣма сухость и педантизмъ, а има повече търпѣніе, повече въображеніе и кротость. Надарена съ врождено майчино чувство, тя привлича вниманіето на слушателитѣ. Правилото, обыкновенно съвѣтъ сухо, са преобрѣща въ забава. Та и граціята и красотата придаватъ тайна прелестъ на уроцитѣ ѝ. По този начинъ училището прѣстава да бѣде мрачна тъмница, насяна съ бодили, наказания и мжъкы, толкози за страшителны за дѣцата; но са явява като продълженіе отъ домашный животъ, дѣто царува кроткы духъ на челядта, и дѣто, съкашъ, стара сестра учи своитѣ млади братія и сестры. Втората полза, която не е по малка отъ горѣказанната, е тѣзи. Почти сичкы преподавателкы сѣ млади, защото тѣ оставатъ въ туй званіе не повече отъ 5-6 год. и като са уже нѣматъ комахай вынжгы го папушати. Но привыкваніето на порядъкъ и власть, ясностьта на мыслитѣ съединена съ леснотата на израженіето и по високото образование — сичко това ги приготвя удивително за ролята — да бждѣтъ майкы на челяди. Като въснитвали чужды дѣца, тѣмъ е лесно и драго да въспитаватъ и своитѣ. Лесно е да са разбере, какво голѣмо вліяніе показва този прѣдварителенъ опытъ на младытѣ момы върху умственното развитіе на па-

рода. Стига само да проникне на едно мѣсто дѣятелностьта на една мома отъ първитѣ наставницы, и въ малко време отъ тамо невѣжеството е съвършено изгонено.

Силнитѣ училищны впечатленія много спомагатъ за сепаріозното и дълбоко почитаніе, което окръжава жената въ Съединерыгѣ Щаты до такъвъ степенъ, щото даже изумява и искаква изъ търпѣніе иностранника. Отъ това са ражда у едни устѣпчивость, у други довѣреніе къмъ себе, увѣреніе което иска почитаніе и покровителствува невинността. При това обыкновенно жената е по образована отъ мъжа, който още отъ ранна младость са впуска да търси честь, докато жената като е съвсѣмъ свободна отъ сѣка подобна грижа, може спокойно да са предава на развитіето на ума си. Въ Европа училище за дѣцата, управлявано отъ нѣкоя жена не бы са ползовало съ никакво уваженіе; казвать бия, че никой баща не бы испратилъ тамо сына си. Но може да са даде добъръ отговоръ на подобны увѣренія съ примѣра на Америка. Отъ послѣдній раппортъ на Г-нъ Натолі за първоначалното образованіе ный видимъ, че въ Миланъ този опытъ ималъ съвършенъ успѣхъ. Тамъ какъто въ Съединеныгѣ Щаты са увѣрили, че при преподавателкы ученицытѣ показвать по голѣмы и по бързи успѣхы. Освѣтъ туй понеже общинытѣ плащали на прѣподавателотѣ твърдѣ малка плата, то тѣ были у тѣхъ твърдѣ посрѣдственны; между туй днесъ за сѣщата цѣна тѣ имать преподавателкы несравненно по-способны. Поменѣтый раппортъ на Г-на Натолі представя еще една полза отъ туй пріобрѣтеніе: то позволява да са замѣстѣтъ духовнытѣ прѣподаватели съ свѣтскы преподавателкы безъ да са уголѣмявать разноскытѣ, нѣщо което е твърдѣ полезно за бѣдныгѣ общины.

Има една странность еще по голѣма отъ сичкытѣ, които изложихме. Тя е дѣто въ Съединеныгѣ Щаты преподавателтъ или преподавачелката са назначавать само за година въ градищата и за половинъ година въ селата. — Безсумнивно, въ края на този срокъ не са измѣнява цѣлыя личенъ съставъ на учителитѣ: способнытѣ преподаватели са задържатъ, и като получавать въ голѣмыгѣ градища доста голѣмы платкы, оставать си въ своиѣ длѣжно-

сти. *) Нъ въ селеніята тѣзи промѣняванія сж твърдѣ чести. За доказателство на туй може да послужи това дѣто отъ зимѣ до летѣ съразмѣрността на преподавателитѣ мжже и жени са измѣнява. Тѣй въ 1861 година въ Массачусетъ прѣзъ лѣтото имало само 472 преподаватели на 4856 преподавателки. Прѣзъ зимата числото на първытѣ порасло на 1036, а числото на послѣднитѣ са умалило на 970. Лѣтѣ когато училището посѣщаватъ само дѣвойки и дребны дѣца, преподаватели сж женитѣ. Зимѣ, когато момчета отъ 12-16 г. идхтъ да слушатъ уроцы, то призоваватъ ся по голѣмо число преподаватели. Преподавателитѣ оставатъ малко време въ тѣзи длжностъ. Тя не състави за тѣхъ пожизнено поприще както въ Европа, нъ е само единъ опытъ, който ги приготвя за по дѣятеленъ изпълненъ съ по голѣмы приключенія животъ. Тѣ, сынове на земеделцы, често слѣдъ четири или петъ години, събиратъ епистеното си, отправятъ са на западъ, купуватъ тамъ земи и издигатъ чифлици—отъ съваква голѣнина. Невѣроятно е числото на мжжетѣ и женитѣ, които нѣколко време сж са занимавали съ публичното образованіе. Изъ животоописаніята на великытѣ мжже на Съединенытѣ Щаты са съгледа, че тѣ по-напредъ сж были повечето преподаватели. Въ най богатото общество на по главнытѣ градища безпрестанно са срѣщатъ едновременно училищны преподавателки. Казватъ, че тѣ са познавали по точноста въ израженіята и ясноста въ мыслитѣ. Цифрата на преподавателитѣ, които сж постѣпили въ сѣюзническата войска, е наистина удивителна. Известна е по този прѣдметъ статистиката на Щатъ Огіо; по нея е достаточо да сжди нѣкой и за другытѣ щаты. Въ 1861 год. въ Огіо имало 10,459 преподаватели, а въ 1862 год. 4616 отъ тѣхъ постѣпили въ воиската. Въ края на годината мнозина отъ тѣхъ погынѣли на бойното поле, а други зазели высокы степени: 4-ма станѣли генерали, а 9-ма полковници.

*) Въ градищата главный преподаватель получава около 5000 фр. Въ Нью-Йоркѣ неговото поддржанье достига 1500 долара до (7,750), а на помощника му до 1000 долара. Въ Массачусетъ преподавателитѣ зематъ 250 фр. на мѣсець, а женитѣ 115 фр.

За да са образовани тѣзи безбройни преподаватели и преподавателки, които преминуватъ прѣзъ училището, различни щаты преди нѣколко години учредиха превъсходны училища за учители. Най знатнытъ професоры четатъ тамо лекціи, и за туй са щедро награждаватъ. Предметитъ на преподаваніето не сж сжщитъ, които и въ Европѣ: Алгебра, геометрія, химія, астрономія, естествена исторія, психологія, нравственна философія, начала отъ философія за изучваніе на природата, теорія и исторія на конституціята и педагогиката, това сж прѣдмѣтитъ, въ които са приготвятъ америк. учители. Въ Америка полагатъ, че нищо не възвишава душата къмъ Бога толкози, колкото знаяніето на законитъ, които управляватъ природата; че химіята е полезна въ много занаяты; а особено въ домакинството; че за възпитаніето на дѣцата е потрѣбно знаяніето на онѣзи закони, които управляватъ нравственното сжщество; че серіозното изучваніе на математиката е необходимо за да даде по голѣма вѣрность и положителность на ума, послѣдователность на мыслитъ. Намъ бы са сторило, че таквази программа повече прилича за нѣкое политехническо училище, нежели за училища назначени за седемнайсетъ годишны дѣвойки, размѣсены съ млади момчета, които търсятъ диплома. Ученицитъ посѣщаватъ класовѣтъ шесть часа на день. Останѣлото време тѣ са занимаватъ средъ семействата, въ които тѣ наематъ квартири, съ яденіе, за сто долара въ годината. Често тѣхъ ги свикватъ на съвѣщанія по разны предмети, и самы тѣ сж задължени да държатъ таквизи съвѣщанія. Първоначалното училище са намѣрва при нормалното, за да дава възможность на ученицитъ да са упражняватъ въ преподаваніе. Послѣ класнитъ часове тѣ са събиратъ подъ прѣдсѣдателството на нѣкои отъ професорытъ, и стѣпватъ по между си въ преніе по тозы или онзи въпросъ, който са излага отъ единъ ученикъ подробно и ясно. Забѣлжително е че даже въ нормалнытъ училища, между тѣзи, които четатъ лекціи, повечето сж жены, а не мжже. Много отъ кандидатытъ за преподаватели са образоватъ сжщо тѣй като оставатъ доволно време въ първоначалното училище и са занимаватъ отдѣлно съ наукытъ. Слѣдъ този редъ лица, които искатъ да допълнятъ своето краснорѣчіе, сжществува едно любо-

пытно учреждение, което до сущъ носи на себе си печата отъ Американскыѣ нравы; тукъ разбирамъ събора на преподавателитѣ.

Въ време на распусыѣ младаѣ преподаватели и преподавателкы са събиратъ въ сѣко графство подъ предсѣдательството на нѣкое уважаемо и вѣщо лице. Цѣлы дни тѣ посвѣщаватъ на общы уроцы, съвѣщанія и практическы упражненія. Сѣкый има право да разисква, кога му доде реда, въпроса, белѣженъ въ списъка на занятіята. Туй парламентско правило е прието и отъ преподаватели, и отъ преподавателкы. Често жителитѣ на града, дѣто са събира този съборъ, предлагатъ на младаѣ отъ двата пола кандидаты гостопріемство, а щатѣтъ плаща часть отъ пѣтныѣ имъ разноскы. Сичкы проумѣватъ, че въ обр зованіе на народа са заключава най голѣмый интересъ на държавата. Сѣкый го има за честь ако отъ своя страна спомогне за успѣха му.

ПО ИСТОРИЯТА НА СЪЕДИНЕНЫѢ ЩАТЫ.

—o—

(вижѣтъ брѣй 20-й, год. II.)

Раздраженіе на Англійцыѣ срѣщу Американцыѣ бѣше голѣмо; сичкы искахъ да свършатъ веднѣжъ за сѣкога съ тѣзи непокорны колоніи. Прѣвъ марта на 1774 Англійскый царъ призовава парламента да земе незабавно сичкыѣ нужны мѣрки за изпълненіе на законыѣ въ Америка.

Слѣдъ нѣколко дни министерството прѣдставя единъ законъ, който е познатъ подъ името Билль за бостонското пристанище, и който затваряше бостонскый портъ за търговіята. Нито ще са товари стока, нито ще са стоваря въ това пристанище. Сичката търговія на Бостонъ трѣба да прѣмине въ малкый градецъ *Салимъ*.

Закона са приелъ отъ парламента и са положили въ дѣйствиѣ безъ да са земе въ вниманіе неговата несправед-

ливостъ. Такъвъ законъ и такъвои наказаніе не можеше да са прилага на Бостонъ освѣнъ тогава, когато той са отрече да поправи вредѣтъ, които е сторилъ. Като агентинъ на Масачусетсъ, Франклинъ прѣдлагалъ да брой на частъ обезврежданіето за чаюветъ, нъ министерството не приело. То обявило че не иска обезвреженіе, а покорностъ.

Недоволно отъ това, Англійското правителство издало новъ законъ за измѣненіе на управленіето въ Масачусетсъ. Хартіята щѣла да са унищожи и сичкото управленіе на колоніята да са избира и одобрява отъ правителството. За губернаторъ са е назначилъ генералъ Гажъ и му са заповѣдало да погуби главатарытъ на съпротивленіето.

Трети законъ запрѣщавалъ на Масачусетскытъ съдици да съдятъ на мѣстѣ военнытъ и градскытъ чиновници и съдаты, когато тый са обвиняватъ въ прѣстѣпленія. Това е было да не си съдѣтъ онѣзи власти, които погубватъ обвиненытъ въ съпротивленіе, сир. защитицытъ на свободата.

Четвърты законъ заповѣдаше постоянніето на войска въ градъ Бостонъ. Тѣзи законы сѣ са одобрили отъ голѣмото множество въ парламента, нъ не безъ силны протестаци отъ страна на благоразумнытъ и свободолюбивытъ парламентскы членове. Знаменитый Боркъ е доказвалъ сичката правина на Американцытъ; не сѣ го слушали. Другы политики сѣ са мѣчили да сирѣтъ притеснителнытъ законы, и тѣхъ не сѣ слушали. Най-послѣ оппозиціята обявила, че Американцытъ не ще са отрѣкхтъ отъ своитъ начала и че тый ще бѣдѣтъ нищожны ако устъпхтъ, и мѣкнала.

При извѣстіето за бия за пристанището, въ Бостонъ станѣло голѣмо събраніе отъ гражданетъ. Тамъ са рѣшило, че неправдата, безчестіето и жестокостта на тоя законъ падминаватъ и най-крайнытъ прѣдѣлы. Събраніето са обърна къмъ другытъ колоніи за помощ и имъ обяви, че Бостонцытъ теглятъ за свободата на сичкытъ колоніи.

Затваряніето на Бостонскѣто пристанище са прие въ Виргинія за голѣма злочестина и деня на тая злочестина са обяви за день на жалостъ на постъ и уничиженіе, день на молитвы, за да даде богъ на сичкытъ една душа и едно сърдце да са въспротивхтъ съ сичкытъ законны срѣдства

на обидѣтъ, които са струватъ на американскитѣ колонисты. Губернатора распустилъ събраніето и запрѣтилъ заявленіята, нъ народа и по-многого отъ членовеѣ на събраніето празнували жа остный день въ дрѣхы жалобны и подписали единъ протестъ срѣщу затвареніето на бостонското пристанище за произволны и неправедны даждя. Това затваряніе е голѣмъ ударъ за цѣла Америка, казва протеста; то заплашва да ни събори сичкыѣ правдины, ако съединената мѣдрость на сичкыѣ колоніи не ги прѣдпази. Това бѣ мисль за конгресъ.

Събраніето на Масачусетсъ сжщо тѣй обявило, че единъ конгресъ отъ сичкыѣ колоніи е необходима мѣрка. Това общо събрание трѣба да прѣмисли каквы мѣрки да са земаѣ за запазваніето на правата и свободноститѣ на колоніитѣ и за възстановеніето на единството и съгласіето между Велика Британія и колоніитѣ.

Мисльта за конгресъ ставаше по-сѣдна. Сичкы поченихх да вѣрватъ, че само конгреса ще може да оправилъ забърканыѣ сношенія съ Англія. По-долновидныѣ хора не са лѣжахж, кѣдѣ ще удари работата, нъ мѣлахж за да са състави конгреса по лесно. Въ това растояніе въ колоніята Масачусетсъ произлязяхж значителны движенія. Губернатора са мѣчаше да запрѣти събраніята на народа, нъ никой не го слушаше. Колониститѣ не щѣхж да чуятъ за стесненіе на тѣхвыѣ правдины. На едно отъ тѣзи събрания, въ Суффолкъ, станали нѣколко рѣшенія които иматъ слѣдующій видъ и тонъ.

« Не ны заплашва правосѣдіето, а силата; не мѣдростта, а мщеніето. Велика Британія, която едно врѣме го ний, мѣчй и изгони нашитѣ родители, прѣслѣдува сега тѣхныѣ невинны чада съ немилостива строгость. Тая пустиня, това диво и необработено мѣсто нашитѣ родители сж го придобили съ своя трудъ и сж го завоювали съ своята кръвь. Тый сж оставили на насъ това наслѣдіе, което имъ е станѣло толкзи скѣпно. Тый ни сж прѣдали священната длѣжнность да го прѣподадемъ на нашитѣ потомцы беспорочно и беспрѣпятственио. Отъ нашето мѣжество и отъ нашата мѣдрость зависи сѣдбата на новый свѣтъ и на онѣзи миліоны души, които не сж еще родены.

Ако една обширна суша, ако единъ народъ отъ много

миліоны души са подчинява да живѣе по произвола на каприциознитѣ англійскы министры, този народъ поема отгорѣ си едно срамотно и доброволно робство; бжджщитѣ поколения ще номѣнувать неговото име съ постоянны проклятія. »

Подиръ това прядисловіе сбора обявява, че законитѣ на министерството не сж друго нищо освѣнъ прѣявно усиліе да са пороби Америка, че сичкитѣ чиновницы, които получаватъ службитѣ си отъ правителството безъ избраніе то на народа, сж напълно незаконны. Той обявява еще че ще са прогиви на митрополіята до тогава, до дѣто има опасность за свободата и за живота на гражданетѣ. Най-послѣ той прѣпоручава на народната стража да са организира и да са упражнява единъ пѣтъ въ педѣята въ употрѣбленіето на оржіята.

Таквози бѣше нестроеніето на сичкитѣ граждане въ Масачусетсъ. Градъ Салимъ, на който са прѣнесохъ правдинитѣ на Бостонското пристанище, са отрѣчи отъ тоя даръ и протестува срѣщу него като каза, че *гражданетѣ на Салимъ бы умрѣли отъ срамъ, ако бы помислили да са обогатяватъ съ разореніето на близкитѣ си.*

Прѣдъ заплашваніята на народа царскитѣ чиновницы са отричахъ отъ службитѣ си, и сждницитѣ не щѣхъ да са съберѣтъ. «Ный не познаваме другы сждницы, освѣнъ онѣзи които сж назначены по нашитѣ древни законы,» казвали американцитѣ.

Мысльта за конгресъ бѣше са пріела съ драгость отъ сичкитѣ колоніи и прѣзъ лѣтото на 1774 редомъ ставяхъ събранія за избираніе на прѣдставители за тоя конгресъ. Каквы сж были чувствата на американцитѣ въ това врѣме, ный можемъ да разберемъ отъ едно писмо, което пише полковникъ Вашингтонъ на Бріана Ферфакса, който прѣдлагалъ да не са отстапва отъ пѣтя не мирнитѣ прошенія. Когато мысльта за въоруженно съпротивленіе е была завзела и голѣмитѣ духове, у обыкновеннитѣ граждане тая мысль е достигала до въсторженность.

Въ своето писмо Вашингтонъ казва, «че нѣма надежда, че Англійското правителство ще си тегли притеснителнитѣ мѣрки; понеже то не мысляло друго нищо освѣнъ затриваніето на американскитѣ законы и свободности.» Да

стоимъ ли още на мирнитъ прошенія, пита Вашингтонъ, когато ний сме правили това толкози пѣти и се напраздно? или пъкъ да си сгърнимъ ржпѣтъ и да гледаме отъ далечъ затыпкуваніето на нашитъ права? »

На 5 септемврія прѣставителитъ са събрали въ Филаделфія. Тука бѣхъ дошли хора, които отсетнѣ щѣхъ да играятъ голѣла роля въ войната. Прѣставителитъ бѣхъ повече отъ петдесать и имахъ различни наставленія, като що прѣдставлявахъ щатове отъ различна вѣра, отъ различни нравы., съ различни търговски и промышлени интересы. Едно само бѣше общо на сичкитъ—да не устъпватъ на англійскитъ притязанія. На първитъ събрания са появили въпросы: кого прѣдставляватъ прѣставителитъ: народа ли, или колоніитъ и какъ ще гласоподаватъ: съкы за себе си ли, или по колоніи? Първый въпросъ са рѣшили, като са приело, че конгреса прѣдставлява колоніитъ; нъ рѣшеніето на вторый не было толкози лесно. Ако са гласоподава по глава, тогава пѣкои колоніи ще натегнатъ, защото сѣ проводили толкози прѣставители колкото имъ са щѣло. Ако ли пъкъ гласоподаватъ по колоніи, тогава най малкитъ колоніи получаватъ таквази важность каквато и голѣмытъ. Подиръ дългы обещданія, които показвали взаимната завистъ на щатовеѣ, конгреса рѣшилъ съка колонія да има по единъ гласъ, т. е. да са гласоподава по колоніи.

Събраніята и разисканіята ставали скръшно; рѣши о са нищо да са не явава повѣнъ, до дѣто не яви самъ конгреса. Тая мѣрка са зела за да не са распалватъ духоветъ повече, като слушать разискваніята на конгреса, който заключавалъ въ себе си много таквызи хора, които нищо друго не ще съвѣтватъ, освѣнъ война. Прѣвѣсходството на Вашингтона са показа още отъ първый день, и сичкитъ прѣставители гледали на него съ почетъ.

Първата работа на конгреса была да утвърди онѣзи рѣшенія, които бѣше зело събраніето на Суффолкъ въ Масачусетсъ, и да обяви че Масачусетцы трѣба да стоятъ твърды въ тѣзи рѣшенія и да не приематъ беззаконнитъ и неправеднитъ актове на британското правителство. Главната работа на конгреса като бѣше да размысли за заглаваніето на правдинитъ на колоніитъ, тоѣ трѣбаше да

изложи прѣдъ Англія и прѣдъ Европа и тѣзи права въ сичката имъ точность и оплакваніята за нарушеніето имъ отъ Англія. Обявленіето на американскыѣ права, съгласяваніе да не са приематъ въ Америка стоки отъ Англія, адресы къмъ царя, къмъ англійскій народъ и къмъ колоніитѣ — ето какво изработи този конгресъ въ своето продълженіе. Сичкы тѣзи актове сж голѣмо свидѣтелство за просвѣщеніето и за патриотизма на онѣзи, които сж ги съчинили. Когато дошло редъ да са изложатъ правдиныѣ на колоніитѣ, появилъ са въпросъ: естествены ли сж тѣзи правдини, или сж правдини които е добылъ съкы англійскій гражданинъ чрѣзъ съглашеніе съ правителството и съ обществото. Въпроса са рѣшилъ въ първый смыслъ и на 14 октомврія конгреса одобри единодушно обявленіето на американскыѣ правдини, като опираше своята декларация на естественното право, на началата на англійската конституція и на колоніалныѣ хартіи.

Ето на късо съдържаніето на тая прочута декларация :

« Народа отъ сичкыѣ колоніи на Новый Гампширъ и пр. и пр. като са беспокои праведно отъ произволныѣ дѣйствиѣ на англійското правителство, избра си прѣдсавители да го прѣдставляватъ въ конгреса на Филадельфія и ги патовари да зематъ сичкыѣ нужны рѣшенія да не са затрѣбятъ и докажатъ върата, законыѣ и свободноститѣ на тѣзи колоніи.

Събраны на пълно засѣданіе и размыслившѣ кои сж най добрыѣ средства за достиженіе на желанната цѣль, прѣдставителитѣ обявяватъ :

Че жителитѣ на Англійскыѣ колоніи въ Сѣверна Америка иматъ слѣдующитѣ права, които сж неотемлена часть на естеството, на англійската конституція и на колоніалныѣ хартіи.

1. Тый иматъ право да живѣятъ, да бѣдѣтъ свободны, да иматъ собственность и да не устъпватъ никому и на никоя чужда сила правото да располага съ горнитѣ права безъ удобреніето на тѣхныѣ притяжатели.

2. Когато напустили Англія нашитѣ бащи имали сичкыѣ права и свободности, които иматъ англійскыѣ граждане.

3. Въ прѣселеніето си тый не сж са отрѣкли отъ тѣ-

зи права; слѣдователно тѣхныѣ сынове иматъ силата да са ползватъ отъ тѣзи права напълно.

4. Основата на сѣко свободно правителство състои въ участіето на народа въ законодателството. Колонистыѣ нито сж пріеты въ англійскый парламентъ, нито могатъ да идѣтъ тамъ; тый иматъ право прочее да си издаватъ законыѣ самы въ своитѣ колоніалны събрания.

5. Колонистыѣ иматъ право да са ползватъ отъ обичното англійско право и особено да са сждѣтъ отъ своитѣ равны и съсѣды, както са иска отъ закона.

6. Колонитѣ иматъ право да са ползватъ отъ англійскыѣ постановленія, които сж сжществували по врѣмето на прѣселеніето.

7. Като царскы колоніи, тый иматъ право врѣхъ сичкыѣ привилегіи, които имъ сж дадени съ царскыѣ хартии.

8. Тый иматъ право да са събиратъ мирно, да размышляватъ за своитѣ нужды и да ги прѣдставятъ на царя съ прошенія. Запрѣщеніята и ограниченіята на това право сж незаконны.

9. Незаконно е да са държи въ колонитѣ постоянна войска въ мирно врѣме, безъ съгласіето на колоніалното законодателство.

10. Необходимо нужно е за сѣко добро правителство шото различныѣ клонове на законодателството да бждѣтъ независимы единъ отъ другы. Ще рѣче правителството пѣма право да придава законодателна власть на такъвъ съвѣтъ, който са назначава отъ царьтъ и който са мѣнява по произвола на царската власть. Това е опасно и съсително за американската свобода и за американското законодателство.

Таквызи сж правата и неоспоримыѣ свободности, които искатъ въ името си и въ името на тѣхныѣ упълномощители прѣдставителитѣ на горѣрѣченыѣ колоніи. Тѣзи права и свободности никакво сила не може да отнеме или да намали безъ съгласіето на прѣдставителитѣ на мѣстото.

Въ тоя сжщый актъ, слѣдъ изложеніето на правата, конгреса излагаше и онѣзи англійскы законы, отъ които Америка имаше причины да са оплаква. За да не затвори вратата на едно миролюбиво спогожденіе, конгреса прибавяше че съ благоразуміето си, «англійскыѣ граждане ще

поставятъ колоніиѣ на такъози положеніе, което докаръ благополучіе и величіе на двѣѣ мѣста, за да направятъ по силно впечатлѣніе на Англія, прѣдставителитѣ обявяватъ, че тый и съгрежданетѣ имъ сѣ обвързаны отъ священныѣ узы на добродѣтеля, на честта, и на патріотизма да неизнасятъ отъ Англія нищо, нито да внасятъ въ англійскыѣ владѣнія.» Конгреса обявяваше, че отъ слѣдующата година Америка ще прѣкъса съвѣсъмъ търговіята си съ Англія. Въ същото врѣме конгреса даде задлженія да са поощряватъ писменіето и вътрѣшната промышленность. Въ съкы градъ са наредихъ комитеты да прѣглеждатъ тѣзи работы. Който поддържалъ раскошество, неговото име са помѣщавало въ вѣстнициѣ и той са провъзгласялъ за непріятель на Америка. Съкы избѣгвалъ отъ такъвыи хора, като отъ крастави. За другыѣ актове на конгреса, ный не ще са простираме. Тый сѣ добры паметници на американското свободолубіе.

Въ своя адресъ къмъ царя конгреса казва, че никога не ще приеме деспотическыѣ распоряженія на англійското министерство, защото не са е родилъ въ земя на робството, дѣто невѣжеството и привычката угасяватъ чувството на достоинството и на правото. Конгреса умолява царя и го заклѣва въ името на интереса на самата Англія и на самыя царь да не допуша да са скѣсватъ връзкыѣ между двата народа зарадъ неправедныѣ притязанія на англійската корона и на парламента. Языка на този актъ е умолителенъ, нъ духа му е твърдъ и рѣшителенъ. Американцыѣ явно показуватъ, че сѣ готови да скѣсатъ връзкыѣ си съ Англія, нежели да устъпятъ.

Въ адреса къмъ американскый народъ конгреса изброява парламентскыѣ актове, които сѣ нарушили американското самоуправленіе, и призива американцыѣ на умѣренность и на законность въ поведеніето имъ къмъ Англія. Той обявява, че е избралъ това поведеніе, за да дадеврѣме на Англія да си помисли, а на американцыѣ да са съединятъ за едно съпротивленіе, което ще бѣде толкови по силно, колкото повече са основава на общото съгласіе и на патріотизма на сичкы. «Отъ васъ зависи сега спасеніето на Вашето потомство» казва адреса.

Най знаменитъ е адреса къмъ английскій народъ. Той заслужва единъ съкратенъ прѣводъ.

« Когато единъ народъ, който са е издигналъ до величїето чрѣзъ свободата и спичелилъ славата на юначество и челоувѣчество, са спуща до тамъ, щото да кове вериги за своитъ прїатели и за своитъ чада, тогава съкы има право да мысли за този народъ, че той е изгубилъ своитъ добродѣтели и че той не може да избира своитъ управители.

Въ сичкытъ врѣмена и посрѣдъ толкози вжтрѣшны и външны прѣпятствїя и кръвопролитны боеве вашитъ бащи сж запазили своята независимостъ и ви сж прѣдали челоувѣческытъ права и благодѣяніята на свободата.

Ный сме сынове на сжщытъ родители ; нашитъ бащи сж имали сжщытъ права, съ които праведно са гордѣйте ; тый ни сж прѣдали това наслѣдіе, обесечено отъ сѣко посегнуванїе чрѣзъ кѣтвата на царската власть ; не са чудете прочее на това, не щемъ да са отрѣчемъ отъ нашето наслѣдіе прѣдъ тѣзи хора, които искать да ни го отнемать неправедно.

Ный са считаме толкози свободны, колкото и съгражданетъ ни Великобританцытъ. Никоя сила на свѣта не може да ни земе онова, което е наше.

Ако вый запазвате своето съ сичкытъ си силы, ный защо да са оставимъ на волята на ващїй парламентъ? Имали причина да са ползуваме съ по малка свобода, защото сме далечъ отъ Англія? Таквызи различїя сж безумны и разумна ги отхвърля ; обаче парламента обявява че има право да ни вързи както ще безъ нашето съизволенїе. Той мысли, че може да ни зема иманїето, да са распорѣжда съ него по щенїето си ; той казва че щѣто имаме, ный можемъ да го имаме до тогава, додѣто ни той позволява. Таквызи мнѣнія ный считаме за политическа ересь ; тый немогътъ да ни лишать отъ нашата собственостъ, както напѣкытъ запрѣщенїя не могатъ да ни лишать отъ надѣждытъ ни за вѣчно спасенїе.»

Како изброява сичкытъ оплакванїя, които иматъ Американцытъ срѣщу Англія, конгреса заключава така: « захванете пакъ онова положенїе, което държехте спрямо насъ прѣдъ послѣдната война (на 1763), и старото съгласїе изведнажъ ще са повърне. »

Такъвизи сѣ дѣлата на знаменитый конгресъ. Въ тѣхъ сичко е разумъ, сичко е мѣдрость, сичко е правило. Нийдѣ не виждашь такъвази буйность, какъато са показва по сетинѣ въ французската революція. Въ Америка говори ума и разсѣжденіето и хората са покоряватъ на неговитѣ велѣнія; въ Франціѣ говорятъ чувствата и страститѣ и хората сѣ дѣлата си надирѣварятъ и умъ и благоразуміе. Отъ това американската революція докара свобода и сѣкаквы добрини отъ трайны по-трайны; а отъ французската не излѣзе освѣтъ деспотизмъ и страдаія за французскій народъ.

На 21 октомври конгреса са распрѣстна, като призова американцитѣ да си назначатъ други прѣдставители за другъ конгресъ, който трѣба да са събере на 10 Маія прѣзъ слѣдущата година.

Додѣто конгреса продължаваше засѣданіята си, смущеніята въ Масачусетсѣ са непрѣкъсвахъ. Населеніето повече и повече са отдѣляше отъ началството. Губернатора свыкваше народното събраніе, нѣ на призованіето му малцина отговаряхъ. Патріотитѣ направили свое събраніе въ конкордъ и като нарѣкли събраніето си *провинціаленъ конгресъ*, поченали да уреждатъ колоніята, като да сѣ были свыканы законно. Тый прѣдали своята власть на една комисія, нарѣчена *общественно спасеніе*, и сѣ своя примѣръ накарали и другитѣ колоніи да направятъ същото.

(сльдува)

ИЗЪ АНГЛІЙСКИЙ ЖИВОТЪ.

—0—

Сждовището и сждоветъ въ Англія.

За да бѣде единъ народъ свободенъ, не е доста да има добры законы; трѣба еще да има добры гаранціи за изпълненіето на тѣзи законы и за ненамѣсяніето на короната въ дѣлата на правосѣдіето. Правото е праздна дума безъ онѣзи учрежденія, които трѣба да го прѣдставляватъ и да го защищаватъ. Англійцитѣ сѣ разбрали това твърдѣ добръ и не само сѣ са погрыжили да опрѣдѣлятъ условіята на свободата, нѣ и да ги вплетатъ въ наредбы здравы

и неизмѣнны. дълго врѣме и голѣмы борбы сѣ положили англійцѣтъ, до дѣто оздравятъ своята свобода. И тый сѣ имали черны дни, и тый сѣ са покорявали на силата и на притесненіята; нѣ не сѣ са ниго отчайвали, нито сѣ прѣ-ставали да защищаватъ своитѣ правдини, до дѣто най-послѣ ся оставили твърдѣ малко мѣсто за произвола въ политическытъ работы на отечеството си. Три голѣмы учрежденія овличаватъ днесъ англійското правосѣдіе и ограждатъ свободата на англійскый гражданинъ; това сѣ : великата хартія (hebeas corpus), независимостята на сѣдилищата и силата на избраннытъ сѣдници (жури). Ный ще каженъ нѣщо за англійскытъ сѣдове.

Едно отъ учрежденіята, които сѣ главната подпора на англійската конституція, сѣ адвокатскытъ корпораціи въ Лондонъ. Таквызи има четири и сичкытъ иматъ центроветѣ си близу до дома на парламента и на върховнытъ сѣдовища. Нѣма адвокатинъ отъ вѣнъ тѣзи корпораціи; който иска да работи мимо тѣхъ или вопрѣки тѣхъ, той скоро пада. Тѣзи корпораціи държѣтъ и курсове за изученіе на правото и сѣкы момѣкъ може да са запише въ числото на тѣхнытъ ученицы, ако иска. Ученика може да изучи правото и въ университетытъ; не може обаче да не са запише въ една отъ корпораціитѣ, когато свърши наукытъ си.

Сѣка отъ корпораціитѣ владѣе по единъ голѣмъ отдѣлъ, дѣто отдѣлнытъ членове държѣтъ своитѣ писалища и дѣто са намира една обща библиотета и обща трапеза за адвокаты и ученицы. Общата трапеза служи за истѣнченіе на ученицы и за прученіе кѣмъ приличіята на высокото англійско общество. Нѣкои отъ адвокатытъ сѣ купили стайтъ си до животъ, другы ги наематъ за година или повече. По-младытъ адвокаты, за конто нѣма мѣсто въ домоветѣ на корпораціята, хващѣтъ стаи по къщята на ближнытъ улици, додѣ са испразнятъ другы въ отѣля и имѣ са прѣдстави възможность да са намѣстятъ по-добрѣ.

Въ сѣка корпорація влѣзватъ три отличны елемента: *Бенчери*, *Адвокаты* и *Ученицы*. Бенчерытъ сѣставляватъ сѣвѣта на корпораціята, управляватъ нейнытъ дѣла и нейното имущество. Адвокатытъ са раздѣлятъ на два разряда: адвокаты правительственны и просты адвокаты. Първытъ са

назначаватъ отъ короната и са употрѣбаватъ за нѣкои службы отъ царя; а вторытъ сѣставляватъ массата на корпораціята. Тый са раздѣлятъ на различни клонове споредъ давинтъ, които защищаватъ: адвокаты за давицъ отъ единъ родъ, адвокаты за давицъ отъ другъ родъ, адвокаты за свѣтъваніе, за написваніе на различни актове по давинтъ и прч.

Главнытъ доходи на тѣзи корпораціи сѣ доходятъ отъ наеманіето на собственытъ домове. Стаитъ на тѣзи домове са търсятъ твърдѣ много, защото тѣмъ са дирижтъ адвокатытъ; тѣзи стаи са плащатъ доста скъпо. Освѣнъ това членовытъ на корпораціята сѣ длѣжны да плащатъ въ общата касса по едно опрѣдѣлено количество пары сѣ-ка година; тая заплата са измѣнява споредъ различнытъ корпораціи отъ 19 шилинга до 4 лир. англійскы.

Адвокатытъ излѣзватъ отъ сичкытъ съсловія на народа; нѣ каквото и да е тѣхното произхожденіе, тый сѣ равны помежду си. Подиръ единъ курсъ отъ три години, ученика са приема най-послѣ за адвокатинъ, отъ какъ плати, разбира са, разноскытъ, които сѣ опрѣдѣлены за този случай и които възлазатъ до 1000 франга. Отъ тукъ натѣй адвокатица получава право да защищава давицъ прѣдъ върховнытъ сѣдилища.

Адвокатытъ и тѣхнытъ кліенты не са споразумѣватъ помежду си направо; между тѣхъ има друго едно съсловіе — *Атторней*. Кліентытъ са обращатъ за работытъ си къмъ послѣднытъ и правятъ споразумѣнія съ тѣхъ. Атторнейтъ намиратъ тогава адвокатица и го патоварватъ съ давіята. Атторнейтъ държатъ едно мѣсто по-долне отъ адвокатытъ, нѣ по-добрата часть отъ заплатата често остава въ тѣхнытъ рѣцѣ. Тый правятъ това особено съ младиъ адвокаты, на които извѣстностьта не е еще обезпечила каріерата имъ.

Корпораціята са отрича отъ онѣзи свои членове, които употрѣбляватъ въ дѣлата си непростены срѣдства. Въ такъвъ случай адвокатица са разодрокатва и изгубва своитѣ правдини, като адвокатинъ.

Младиъ адвокаты често са принудены дълго врѣме да чакатъ работа; въ такъвъ случай тый са занимаватъ съ литературата. Много знамениты литературы сѣ излѣзли

отъ редоветъ на тѣзи хера. — Никадъ адвокати́на не са плаща за трудоветъ си тѣй добръ, както въ Англія. Колкото повече расте славата му, толкози са увѣличава и богатството му. Нъ и работата му не е малко! неговый животъ са прѣминава въ трудъ и той работи и тогава, когато другытъ спятъ.

Върховнытъ сѣдилища въ Англія засѣдаватъ въ едно здание, което са допира до зданіето на парламента. Има три сѣдилища за обичното право и едно за высшата справедливость. Първытъ три са наричатъ: *царско сѣдилище*, *сѣдилище за обыкновенны дави* и *сѣдилище за междучиновницытъ на хазната и гражданетъ*. Сѣдницытъ въ първитъ двѣ сѣдилища са наричатъ правосѣдници, а въ послѣднето — *бароны*. Едно врѣме сѣдебната власть не была отдѣлена отъ управителната и царя былъ и върховенъ сѣдникъ. Отъ това въ Царското сѣдилище и до днесъ са мысли че царя присѣтствува лично и призователнытъ писма на това сѣдилище сѣкога гласятъ, че давіята ще са разгледа прѣдъ царя. Нъ и тука сѣдбата става независимо отъ царската воля, както и въ сичкытъ другы сѣдилища въ Англія. Сѣдилищата сѣ най-голѣмата прѣграда противъ заграбваніята на царската власть. Въ царското сѣдилище засѣдаватъ: лорда на правосѣдіето и четьрма сѣдницы, на които властью са простира надъ сичкытъ сѣдилища по Англія. То сѣди и гражданскытъ и криминальны прѣстѣпленія. Другытъ двѣ сѣдилища такожде състоятъ отъ по петима сѣдницы. Тѣзи чиновницы получаватъ голѣмы заплаты; прѣдсѣдателитъ по 175000 до 200000 франкы, а членоветъ по 125000 фр. на година. Днесъ различіята между длѣжноститъ на тритъ сѣдовища са е изгладило и сѣко може да са сѣди дѣто му понася.

Сѣдилището за справедливость не сѣди по обичното право, а по началата на высшата справедливость. Другытъ сѣдовища не могатъ да отстѣпватъ отъ писаното право до ру и тогава, когато виждатъ, че струватъ явна неправда. Въ такъвъ случай недоволната страна са отнася къмъ царскый канцлеринъ, сир. къмъ прѣдсѣдателя на сѣдовището за справедливость, и прѣсѣдателя са измѣнява. Днесъ тѣзи различія сѣ са отмахнѣли, защото закона са е приближилъ повече до правилата на высшата правда. Сѣдопроиз-

водството на царската канцелярія (сѣдовището за справедливость) е твърдѣ медлено. Нѣкои давіи съ са продължавали прѣзъ живота на двѣ три поколѣнія и често новата къща, за която сж са сѣдили нѣкои си, са е прѣсѣждала на едната страна тогава, когато е вече увѣхтѣвала и когато са е сисипвала отъ старива.

Англійцытъ казувать, че въ свободната страна правосѣдіето трѣба да стои при вратата на сѣкы гражданинь. За това, ако и да са казва, че върховнытъ сѣдилища за сѣдавать въ Лондонъ, нѣкои отъ тѣхъ са мѣстятъ и ходятъ отъ областъ на областъ да сѣдятъ работытъ на сѣко мѣсто. Два пѣти въ годината сѣдницитъ отъ тритѣ сѣдилища на обычное право обикалятъ Англія и разглеждатъ разичнытъ гражданскы и криминальны давіи. За тая работа Англія е раздѣлена на осемъ околій. Двама по двама сѣдницитъ обикалятъ опрѣдѣленытъ за тѣхъ околій и са запирагъ въ голѣмытъ градища, за да направятъ своитѣ засѣданія. Градоначалницитъ сж дължны да ги посрѣщатъ съ честь и да имъ даватъ полицейскы пазители. Двамата сѣдници сж натоварены да слушатъ и да довършатъ сичкытъ давіи и сичкытъ прѣпирания за право. Освѣнъ това тый сж упълномощены да освобождавать отъ тѣмницитъ сичкы тѣзи които чакатъ тѣхното рѣшеніе за осѣждане или за отпущаніе. Щомъ пристигнѣтъ въ града сѣдницитъ прѣглеждатъ книгытъ на задрѣнытъ слѣдъ послѣднытъ засѣданія, и новыкватъ обвиненытъ на сѣдѣ. Единъ отъ сѣдницитъ прѣдсѣдетелствува въ криминалното сѣдилище, другый въ гражданското и сичкытъ высшы давіи са рѣшавать. На завращаніе на сѣдницитъ въ Лондонъ тритѣ върховны сѣдилища са събиратъ наедно и прѣглеждатъ рѣшеніята, които сж издадены въ различнытъ области отъ тѣхнытъ членоте, сир. отъ сѣдницитъ които сж обикаляли областитѣ. Благодареніе на това сѣдебно устройство, Англія има най-единообразно сѣдопроизводство. Тамъ нѣма областны и санджанскы сѣдилища, отъ които сѣко сѣди по своитѣ обычаи и способенія.

Не сж само тѣзи дѣйствующытъ сѣдилища въ Англія; има и мѣстны сѣдилища, като *сѣдилищата по графствата, тримѣсечнытъ сѣдилища и малкытъ сѣдове*. Сѣдилищата по графствата сж наредены прѣди нѣколко години,

за да разглеждатъ малкыѣ разлики между гражданетѣ. Тѣзи сѣдилища дѣйствувать твърдѣ просто. Повечето пѣти сѣдника сами рѣшава дѣлата; нѣ спорящыѣ могатъ да искатъ жури, т. е. сѣдници отъ гражданетѣ, които въ този случай биватъ на брой петь. Тримѣсечныѣ сѣдилища са събиратъ сѣкы три мѣсяца въ сѣко графство; тый не могатъ да осѣждатъ на смърть, нито на голѣмы наказанія; тѣхната юрисдикція са ограничава само надъ извѣстны прѣстѣпленія. Най послѣ малкыѣ сѣдове разглеждатъ малкыѣ нарушенія на закона. Който не е доволенъ отъ тѣхныѣ рѣшенія, той може да ся отнесе къмъ тримѣсечныѣ сѣдилища.

Сѣднищыѣ за миръ сѣ чисто англійско учреждение. Тѣхната служба е да запазватъ мира въ държавата. Това опрѣдѣленіе е тъмно, нѣ него сѣ пріели англійцыѣ. Англіеца мысли че царя (или царицата) страда отъ сѣко зло, което са случава въ държавата, както и отъ нападеніята срущу нѣкого отъ подданицыѣ. Доста е да са закани нѣкой на зло, за да са намѣси сѣдебната власть въ работата. Докаченый привыква противника си на сѣдъ, и сѣднициѣ не само мърятъ подозрѣнный, нѣ еще му зематъ париченъ залогъ, че ще владѣе себе си до опрѣдѣлено врѣме. Така мира са запазва. Мирныѣ сѣдници иматъ за служба — и да погасяватъ сичкыѣ насилія, смутове и раздоры, които могатъ да смутятъ общественото спокойствіе. Въ нѣкои малкы случаи тый извършватъ и правосѣдіето безъ да зематъ за това нѣкакво възнаграждение. Срѣщу мирныѣ сѣдници днесъ има въ Англія голѣмы выкове. Тый са осѣждатъ въ подкупничество и въ невѣжество. Бившій прѣдсѣдатель на царската канцелярія былъ ималъ намѣреніе да иска отъ парламента да са унищожжтъ.

Освѣтъ казаныѣ сѣдилища въ Англія има и друты: сѣдилище за парясваніе и за завѣщанія, сѣдилище за банкротствата и черковно сѣдилище, нѣ тѣхното съществуваніе не може по никоу начинъ да ни интересува.

Сѣднициѣ сѣ непромѣнны и пожизнены за да бѣдѣтъ независимы. Въ Англія нѣма въскачваніе на погоренъ чинъ за прѣдставителитѣ на законыѣ. Само това са случава по нѣкога, нарѣдко, че члена на едно сѣдовище

залавя мѣсто на прѣдсѣдателя подырь смъртьта му, Обыкновенно адвокати на прѣминава изведнѣжъ отъ адвокатското общество на онова мѣсто, което трѣба да занимава прѣзъ цѣлый си животъ. Така често са съгледва, че просты адвокаты изведнѣжъ подскочатъ на най высокытъ сѣминическы чинове. По този начинъ като нѣма да чака повишеніе отъ никого, англійскій сѣдникъ не са прѣвожда прѣдъ никого и не льсти никому. Не зависими отъ царя и отъ министриѣ, тый не слушатъ никого освѣнъ съвѣстьта си. И между англійскытъ сѣдници са явяватъ злоупотребители, нъ поне тѣзи злоупотребленія неставатъ ни по заповѣдь, ни за угожденіе на по горнитѣ. Не може да са чака свобода и правосѣдіе тамъ, дѣто сѣдебната власть са намира въ рѣцѣтъ на правителството. Англійцыѣ сѣ испытали това състояніе врѣхъ себе си, нъ отдавна сѣ са освободили отъ него.

Почитаніето на законѣтъ въ Англія са е обрнало на пословица. Нъ какъ са е образovalo това чувство? Беспристрастіето на сѣднициѣтъ, тѣхното съпротивленіе на съкы произволъ, тѣхното голѣмо достоинство, сичко това е спомогнало твърдѣ много да са въскорени въ сърдцето на великобританцыѣтъ тая дълбока вѣра въ правосѣдіето. Освѣнъ това публичностьта на сѣдебныѣтъ рѣшенія и свободата на печата да разисква и да са произнася върху съко сѣдебно дѣло правятъ англійскій сѣдникъ много внимателенъ въ дѣлата на службата му. Това публично обсѣжденіе на сѣдебныѣтъ дѣла не само неоскѣрбява сѣднициѣтъ, нъ еще ги радва, защото чрѣзъ тоя способъ са открыва доброто и злото у това съсловіе. Англійцыѣтъ никакъ не мыслятъ, че съ това ослабнува авторитета на сѣдилищата; напротивъ тый мыслятъ че публичното мнѣніе имъ дава голѣмо нравственно подкрѣпленіе. *Англійцыѣтъ не впрватъ въ ползата на онызи уирезуденія, които не търпятъ обсѣждане.* Силата на свободныѣтъ правителства състои именно въ това, че тый направятъ цѣлый народъ пазачь на правдата и сѣдникъ на чловѣчѣскыѣтъ инстинкты. Тый не щатъ оная скѣпа и горделива политика, която са окружава съ мълчаніе, за да покрые слабоститѣ, честолубіята и низоститѣ на частныѣтъ лица, поставены на горнитѣ или на долнитѣ стѣпала на управителната лѣствица.

Сичкыѣ англійскы сѣдници сѣ были по прѣди адвокаты и сѣ придобили нѣкаква значителность въ това званіе. Като сѣ были принудены да защищаватъ давитѣ и за и противъ, тый сѣ много добръ приготвенны да погледнать на въпросыѣ отъ сѣка страна. — За да видимъ англійскыѣ сѣдилища на дѣло, нека разгледаме сѣдопроизводството за гражданскы подлозы, защото не е толкози любопытено.

Най якото убѣжище на личныѣ свободности въ Англія е непарушимостта на жилището. Къщата на англіеца е неговата крѣпость. Това покровителство е равно за сичкыѣ съсловія на народа. «И най бѣдный человекъ, казва лордъ Чатамъ, прѣзира силата на короната въ своята колиба. Тая къща може да е твърдѣ слаба, нейный покрывъ може да са люѣе, вѣтъра може да свирѣ прѣзъ разсторзыѣ на стѣныѣ; дѣжда може да вали вѣтрѣ: англійскый царь не може да влѣзе вѣтрѣ безъ позволеніето на домовладыката. Той нѣма сила да прѣкрати прага на тая *вирана*».

Онова което царя не може да стори, струва го правосѣдіето, нѣ само въ нѣкои случаи и съ съблюденіе на много правила, опрѣдѣлены въ закона. Ни единъ гражданинъ не може да са затвори въ тъмница безъ заповѣдь подписана отъ единъ или нѣколко сѣдници.

Полицейскый служитель нѣма право да улови человека дори и тогази, когато го намѣри на прѣступленіе; ако направи таквози олавяніе, той го прави подъ своя отговорность и може да са накаже твърдѣ злѣ за сѣка погрѣшка. Англійцыѣ до толкози почитатъ тая заповѣдь за олавяніе и затворъ, щото са противятъ даже съ оружіе въ рѣжка на сѣко опытваніе за олавяніе безъ заповѣдь. Много пати сѣ са убивали отъ народа полицейскыѣ чиновницы, които сѣ искали да олавятъ хора безъ заповѣдь на сѣднициѣ. Тѣзи убійцы сѣ са наказвали наистинна, нѣ само съ една или двѣ години затворъ, защото убійството са смякава отъ обстоятелствата при които става. Когато нѣкой са хване безъ заповѣдь или по съмнителна заповѣдь, той са обраща незабавно къмъ едно отъ върховныѣ сѣдилища и иска освобожденіето ся. Ако думыѣ му сѣ правы, той са освобождава незабавно.

Законохванатя са изважда прѣдъ сѣднициѣ най мно-

го до 24 часа, за да стане прѣдварителното испытваніе на работата. Тамъ са слушать свидѣлѣтъ, излагать са тѣхнытъ свидѣтельства и еа подписвать отъ самытъ свидѣтели. Ролята на сѣдника въ тоя случай е да рѣши — има ли мѣсто за една давія, или не. Ако съвѣстьта на сѣдника не намира достатѣчны причины ни за давія, ни за отхвърганіе на давіята, той зема врѣме и поканва обвиненныя да му са прѣдстави слѣдъ осемъ дни, когато сѣдника ще бѣде по добръ освѣтленъ върху работата. Обвиненныя са или затваря, или са пуца подъ кефилъ. Кефилѣтъ бывать двама и са обвързвать да прѣдставять обвиненныя отъ само себе си въ опрѣдѣленный день. Слѣдъ това врѣме обвиненный са отпуца, ако нѣма достатѣчны свидѣтельства срѣщу него. Ако ли са покаже виновенъ, той са провожда прѣдъ надлѣжното сѣдилище. Какво прави виновныя въ това врѣме? Въ това врѣме нищо не са върше скрито, нищо не става затвореннымъ дверемъ. Сичко са върше на явно и прѣдъ очитѣ на обвиненныя. Той слуша свидѣлѣтъ и получава възможность да познае голѣмината на обвиненіята. Никой не го пыта, никой не го принуждава да свидѣтельствова срѣщу себе си. Ако иска отговаря; ако не, не го принуждавать. Ако направи нѣкакво съзнаніе, той го прави доброволно. Испытваніето е запрѣтено въ Англія; обвиненныя не само не са мѣче тѣлесно зада си исповѣда прѣступленіето; нѣ и нравственно не са натиска да отговаря на онѣзи инквизиторскы испытны, които ставать въ другытъ европейскы държавы. По другытъ мѣста са изисква отъ обвиненный да покаже, че е невиненъ; въ Англія са палага на правосѣдіето да покаже, че той е виновенъ.

(Слѣдува).

ЖИВОТА И СМЪРТЬТА.

— 0 —

Не минава день да не чюйме: *родило ся дитѣ, умрѣло челоукъ*. Когато гледаме само на факта, ный виждаме едно същество да влѣзва въ животъ, друго да излѣзва; естествено е прочее съкы да са запыта: что е живота? что е смъртьта? Мнозина отъ старитѣ философи сѣ са о-

питвали да обеснѣтъ тѣзи чудны природны явленія и не сѣ могли да достигнатъ ни до единъ задоволенъ резултатъ. Едни сравнявахъ живота съ едикъ постоянни борбѣ, други съ огъня който гори. Анатомистити, които ся занимаватъ съ отварянїето на челѣшкыты тѣла и на животныты казахъ че живота е организаціѣ въ дѣятельность и отидохъ до тамъ щото смѣсихъ веществото съ духа; тѣзи хора ся нарекахъ *матеріалисты*. Физиолозити философи сѣ заблѣжли, че има нѣщо невещественно, което ся отличява отъ организма, и което е причината на сичкыты явленія; това нѣщо невещественно зели сѣ го тый като *законодателна сила*, на който ся дали името *духъ*; подырь тая сила тый съставихъ *испълнителната сила*, която урежда частицыты и имъ дава формѣтъ. Тази послѣдната ся казва и *животна сила*. Тѣзи физиолозы ся казватъ *Спиритуалисти*. Първытъ искахъ да кажѣтъ, че матеріята е сичкото, че отъ нейното уреждане и добро състояніе излѣзва живота. Вторытъ напротивъ искахъ да кажѣтъ, че духа е сичкото, че той е който твори и прѣобразува матеріѣтъ.

Между *матеріалистыты* и *спиритуалистыты*, стоятъ новыты *дуалисты*, които даватъ чясть и на духа и на матеріѣтъ и които зематъ живота за резултатъ на взаимното имъ съгласіе. Това съгласіе на *дуализма*, прїето отъ повечето, е само една борба; и наистина въ цѣлѣтъ природѣ живота не ся добыва освѣтъ съ борбѣ между особыты (или както ся казва *малкыя свѣтъ, вѣтринныя свѣтъ**) и вѣнкашныя мїръ или голѣмыя). Нищо ся не добыва въ свѣта безъ борбѣ: борба между свѣтлинѣ и тъмнинѣ, между знаніе и невѣжество, между добро и лоше, между животъ и смъртъ. Полето на природѣтъ обаче колкото хубаво и весело и да е, не е по друго отъ едно военно поле, дѣто особата е сѣкогы навыта. Да видимъ сега что е животъ.

Зетъ въ сѣщностьтъ си *живота* е былъ опрѣденъ

*) Това сравненіе на вѣтрѣш. организмъ съ малкъ свѣтъ е право, защото въ нашего тѣло ся намира сичко что е въ свѣта само умалено. Да ся затворишь въ себе ще каже да ся ограничишь въ малкыя свѣтъ.

съ хиляды начина по различни системы. *Биия* го опрѣдѣляваше: *«цѣлостта на силыты, които ся противопоставятъ на смъртътъ.»* Сталь: *результата на силыты, които спазватъ духа.* Другы сж го опрѣдѣлявали: *организація съ особеннѣ дѣятелность и пр.* Зетъ въ неговия принципъ, живота сж е разгледвалъ отъ едни като едно слѣдствие на чисто матеріалныты силы, отнесены на обыкновенныты законы на механикѣтъ, физикѣтъ и химіѣтъ; другы сж го земали за слѣдствие на нѣкое особито начало което е отдѣлно отъ физическытъ дѣйствователи и което често го даже оборва. Тѣзи обаче не сж никакъ въ съгласіе врѣхъ естество на този принципъ (начало), нито врѣхъ името, което трѣба да му ся даде. Подиръ Гипократа той бѣше нарѣченъ сила творителна, душа, живоотно начало и пр. Разискуваніето е далечъ да ся свърши още, при сичко това невъзможно ся показва да ся обясни цѣлыя животъ само съ едныты свойства на веществото, освѣнъ ако въ числото на тѣзи свойства не ся тури зрънце отъ чувствителность и самопроизвольно движеніе.

Физиолозити сж раздѣлени по мнѣнія колкото за сѣдалището на живота, едни приписватъ на сѣкы органъ собственъ животъ, другы очертаватъ живота въ единъ само централенъ органъ. Споредъ най новыты опыты на физиолозиты, особенно на Г. Флуранса, животното начало на животнытъ като че стои въ една твърдъ ограниченъ точка на грѣбнашкыя мозъкъ, кождо Г. Флурансъ нарича *животенъ възелъ*.

Въ по-обширенъ смисълъ, живота ся пада на сичкыты сжщества, които съставятъ органическото царство (растенія и животны) и дава характера, по когото ся различаватъ отъ мртвытъ тѣла, минералити и камънието, които съставятъ неорганическото царство. Едни отидохъ по на далечъ и распрострѣхъ живота врѣхъ сичкыты сжщества и въдушевихъ сѣкѣ частицѣ, сѣкѣ звѣздѣ или най ситнѣ цѣлѣтъ вселеннѣ, предполагащиъ вселенскы животъ. Чисто органическыя животъ или хранителныя ся отлъчва. Той обема оправленіята, които ся ограничаватъ въ съхраненіето на особата, както: смиланіето, кръвообращеніето, дышаніето, отдѣленіята, и ситнѣ живота на отношеніята на животныты, който тура животното въ отношеніе съ вънка-

шныты сщщества, и който съдържа движеніето, чувствителността и разума. Първия е безъ свѣтъ и ся пада както на растеніето тъй и на животното; втория е съзнателенъ и е собственъ на животныты.

Сичката тайна на живота стои въ цѣлосттъ и непрѣкъсванното работеніе на три важны органа: сърдцето, дробъта и мозъка, които ако и много никаквы у долныты животны, се ги има обаче.

Какво хубаво съединеніе! Какво весело музикално съгласіе въ животното тѣло! Сърдцето бие, дробъта дѣха, мозъка мысли и животното ся радва на пълень животъ при туй, когато си помислимъ врѣхъ най малкото движеніе на единъ органъ, множество мышцы, нервы, артеріи и вены ни помагатъ. При изгледа на това гледище не ся ли чувстоваме отнесены въ другы по горни области и не ся ли приближаваме до *обожяемата разумность*, която е съединила нѣща толкова разумно? Нашія духъ не ся ли устѣща проникнатъ отъ дълбокъ почить прѣдъ *сздателя на сичко това*?

Ето прочее, че живота е една постоянна борба на особѣтъ съ вънкашныя свѣтъ; а когато прѣстане тази борба тогава дохожда смъртътъ. Сичко, что са забѣлѣзва въ явленіята на живота е, че едно органическо сщщество не може да живѣе освѣнъ съ изгубваніето на друго, едното печели, а другото губи, едното продава, а другото купува, ако може ся тъй каза.

Като изложихме на кѣсо что е живота, да видимъ сега и что е смъртъта. Смъртъта е *евъвршенното* заиране на сичкыты животны тѣлесны отправления; тя въобще ся прѣдшествова отъ тежки симптомы (бѣлѣзи), които зависѣтъ отъ побръкваніето на дыханіето, нъ кръвообрѣщеніето и на мозъчныты отправления. Това сичко състави прѣдсмъртныты явления наречены *агонія*. Когато смъртъта дохожда изведнаждъ и безъ прѣдшествующи знакове, тя са казва *внезапна смъртъ*.

Смъртъта е естествена, когато дохожда подырь единъ болѣсть; тя е внезапна, когато е слѣдствие на нѣкакво насилие. Дѣйствителната или настояща смъртъ ся различава отъ видимата или относителна. Дѣйствителната смъртъ не е съкога лесна за познаваніе; задушеніето, летаргия-

та, въдръжаваніето, катаlepsіята, дѣтиската болѣсть и много др. нервны болѣсти прѣправятъ нейныты дѣйствія и могатъ даде мѣсто на видима смърть. Не джхъніето което са доказва съ огледало турнжто на устытъ на умрѣлыя, за да ся види да ли ще ся покрыва съ парж, не е сѣкога сигуренъ знакъ за прѣставаніето на живота; въѣпснваніето на тѣлото и започеваніето на гніеніето сж двата сигурны бѣлѣга на дѣйствителната смърть.

За да ся избѣгнжтъ печалнытъ случаи отъ еднж видима смърть, зели сж ся законны расположенія, които възбраняватъ брзото погребваніе. Въ Францѣ, мртытъ закопаватъ 24 часа подырь смъртьта имъ. Нѣкои народы закопаватъ умрѣлытъ само подырь три деня. Въ едны германскы градища направихж ся даже смъртны кашци, дѣто туржтъ тѣлата на умрѣлытъ и ги пазятъ, до дѣто ся открые гніеніето и са покаже явно смъртьта. Туй заведеніе е отъ най-высокжтъ чловѣчностъ. Сгарытъ обожявахж смъртьтъ; тый я правяхж дщера на Еребула и на ношътъ, и сестра на съня. Образа ѝ тургахж прѣдъ Адовытъ врата. Нея почитахж съ особно почитаніе у финикыйцытъ, както и у Спартанцытъ. Прѣдставлявахж ся въ видъ на единъ легкъ скелетъ (човѣческото тѣло, само отъ кокалы), съ крыла на грѣба и съ остра коса въ ржкѣ. Това явленіе, което на пръвъ погледъ ся показва толкова страшно, е единъ простъ фактъ на природжтъ. Като знайме, че природата, въ голѣмжтъ си добринж и разумность има сѣкога на видъ щастіето на сжществата, прави само добры и явны работы, ный казваме, че смъртьта е нѣщо добро, право, и даже и трѣботно въ всеобщжтъ система на работытъ. Наистинж, въ смъртьтъ ный виждаме прѣобразуваніе на веществото; прѣдъ сичкыя животъ обаче на едно органическо сжщество, что виждаме повече, ако не повторителны прѣобразованія? Отъ хлѣбъ и мѣсо ставатъ кръвтъ и кокалытъ. Какво голѣмо различіе отъ кръвтъ до млѣкото, отъ трѣвжтъ до мѣсото? При сичко това едното не е освѣтъ прѣобразуваніе на другото. Какво е весело чудо то, да знае чловѣкъ какъ са подновяватъ частицытъ въ дълбочинжтъ на органытъ! Да си прѣдставимъ за минутж, че прѣобръщаніето на въществото е прѣстанжло, тогыва ястіята, что тыкаме въ нашето тѣло, като не ся смилатъ

и прѣобрацать въ кръвъ, храняніето не може да става и слѣд. поддържаніето на живота бы было невъзможно. Се тѣй е и съ смъртътъ; ако смъртъта не быше, живота не бы могълъ самъ да ся поддържа. Не. За поддържаніето на челѣка колко органически животны и растителны сѣщества изчезватъ съкъ день! И тѣй смъртъта е нужна въ Природѣтъ и ный трѣбиа да гледаме на неѣкъ като на едно нейно благодаріаніе. —

ГЕОЛОГІЯТА

и

Нѣчто за нейнытъ явленія.

—0—

(Вижьдъ брой 20 год. II.)

« Много памятници свидѣтельствувать отколкото трѣба повече, че земята повърхность ся е прѣправяла много и много пѣти; щѣли брьда и планины сѣ излизали отъ нейнытъ нѣдра или сѣ ся закопавали въ нейнытъ глабочины; долове дълбоки сѣ ся отваряли, послѣ ся изпълнювали, а най послѣ изново сѣ ся ископавали; морята и земитъ ся промѣнявали относителнытъ си прѣдѣлы. Обаче при всичкытъ тыя прѣобрьщенія и измѣненія, мѣстны или общи на климатытъ, които сѣ гы произвождали, животытъ на животныты и растеніята не е прѣстаналъ; той ся е продължавалъ точно спорядъ които управляватъ сега органический міръ и които забѣлжватъ прѣдѣла на измѣненіята». (Ch. Lyell)

Геолозити приимать, че земята е была прѣвоначално въ едно жидко и нажежано състояніе; тя е принадлежала тогава на класса на свѣтлыты звѣзды. Нейната атмосфера, много по обширнѣкъ отъ днешнѣкъ, е заключавала въ видъ на пары, массата на водыты, които образувать нашыты океаны, и вѣроятно и много други вещества, скреты сега въ земѣкъ или распрѣснѣжты по повърхностьѣкъ ѣ. Малко по малко таа повърхность е изстинжала, една първа земна ципица отъ кристализираны скалы ся е втвърдила и е покрыва отъ всички страны централната сръдина. Върху

тъж циницѣ, съсипванѣ и разрушаванѣ много пѣти отъ допираніята ѣ до жидкѣтѣ массѣ, коѣто тя покрываше, водитѣ сѣ ся най-послѣ струпали, като сѣ завлекли съ себе и всичкитѣ другы вещества; които сѣгѣстваше успѣшното истинваніе на земнѣтѣ обвивкѣ. Въ таѣхъ епохѣ земната повърхнина не прѣдставяше осеѣнѣ слабы грапавины; надиглѣтъ отъ атмосферѣтѣ воды сѣ были прину-дени да ся распростратѣ въ единѣ еднообразенѣ пласть, който заобыкалѣше клѣбото отъ вси страны. Само нѣколко възвышенности, прѣви бѣлѣзи за бѣдѣщитѣ материцы, сѣ ся изобразявали огъ горѣ на вълнитѣ на тоя широкѣ океанѣ. Тогава веществата, растопены или высящи въ водитѣ, на който температурата е была еще твърдѣ възвышена, сѣ начинѣли да ся струпватѣ и да облачатѣ съ налѣпаніята си земната срѣдина, и така малко по малко сѣ ся образували първитѣ утаены катове, които покриватѣ почти на всѣдѣ прѣвоначалнѣтѣ земѣхъ. А разрушеніята и съсипваніята на земѣтѣ, които съ много повтореніа сѣ прѣкъснували образованіето на земнѣтѣ обвивкѣ; сѣ были нужды, за да измѣнятѣ вънкашнѣй изглѣдѣ на земнѣтѣ повърхность. Сегашнитѣ суши сѣ были много пѣти покриваны и оставяны отъ водитѣ; бърдата, планинитѣ и островитѣ сѣ ся издигали веднага по лицето на земѣтѣ, а другы мѣста сѣ ся спускали и образували новы корыта, въ които ближнитѣ морета дохождахѣ да ся простратѣ. Така напр. въ единѣ отъ епохитѣ за образованіето на земѣтѣ, мѣстото на Парисѣ бѣше съвсѣмѣ потопено въ водѣ и образуване единѣ широкѣ заливѣ. Въ тоя заливѣ ся втичяхѣ много рѣкы, които смисахѣ сладкитѣ си воды съ соленытѣ морскы воды, които наносяхѣ тамѣ утайкы, и насипвахѣ това мѣсто.

Чтомѣ земята бѣ вече доста истиннѣла и моретата пачнахѣ да полагатѣ на дѣното на корытата си първитѣ пластове отъ утаенѣтѣ обвивкѣ, живетьтѣ ся показа на глобуса. Органическото сътвореніе не ся прѣстрѣ отъ начало по патѣтъкъ отъ сѣщества, растенія и животны, съ направѣ най-простѣ и най-прѣвоначалнѣ. Нѣ тука ся прѣдстави въпросѣ: да ли животнитѣ или растеніята сѣ ся появили по-напрѣдѣ на земѣтѣ? — Геолозитѣ пріематѣ, че най-напрѣдѣ сѣ ся появили растеніята, като е

имала тогава атмосферата нуждныѣ за поддържаніето имъ условия, а послѣ ся явили животныѣ. Ето чо дума Циммерманъ за това: « Растеніята сж ся появили по-рано отъ животныѣ. Това е вече очевидно отъ това, че растеніята могатъ да съществувать безъ животныѣ, нъ не и обратно — животныѣ безъ растеніята даже и лвътъ и удавътъ не могатъ да съществувать безъ растенія, ако и двата да бы погыбли въ хлѣбень амбаръ или у плевница съ сѣно. Лвътъ, който не яде листа, трѣвы и плодове, храни ся съ травоядны животны. Слѣдователно той не може живѣ, когато нѣма трѣвъ, която служи за храна на животны, които той притрѣбва. Това същото ся казва и за орела и крокодила. Даже и ластовичката, която ся храни съ наѣкомы, бы умрѣла отъ гладъ въ пустинѣ безъ растенія, защото не бы намѣрила въ неѣхъ наѣкомы. Освѣнъ това очевидно доказателство за по-ранното появленіе на растеніята, ные имамы еще и друга причина да прѣдполагамы, че тѣѣ сж были първыѣ органически тѣла. Животныѣ, които дишять съ дробъ, не могатъ да живѣятъ въ атмосферѣ прѣпълненѣ съ въгленнѣ кислотѣ. Слѣдователно за тѣхъ е было необходимо нужно прѣдварителното отстраненіе на избытка на въгленнѣтѣ кислотѣ, и това извършили растеніята, които прѣкрасно ся развивать въ въздухъ, богатъ съ въгленнѣ кислотѣ. »

Върху тоя прѣдмѣтъ, и Г-нъ Броніаръ ся изразява така, като говори за растеніята въ окамѣняло състояніе. « Тѣя растенія, така прости и така малко измѣнены въ организаціѣтѣ си, по броя си незахващать освѣнъ единъ доленъ редъ отъ сегашното растително царство; въ първыѣ врѣмена на сътвореніето на органическиѣ същества, тѣѣ съставлявахъ цѣлото почти растително царство, и образовахъ неизмѣримы лѣсове, които нѣмѣтъ вече сходство съ сегашнитѣ лѣсове. Лютостыта на листата на тѣя растенія и нѣманіето питателны плодове и брашнавы зърна сж ги направили малко способны да служатъ за храна на животныѣ; нъ земныѣ животны не сж съществували, а самыѣ моря давахъ тогава многобройны жителіе, и растеніята царувахъ тогава безъ раздѣленіе на откритѣтѣ земнѣ повърхность, на коѣто ся виждаше да бѣхъ

попыканы да играйтъ другъ единъ роль въ общитъ ебоніи на естество.»

Чтомъ земята истинѣла доста, както казахмы, животътъ ся яви, като начинъ отъ най-проститъ организациі. За да ся запознаемъ съ рѣда, въ когото ся появляватъ органическитъ същества, нека забѣлимъ, че Геолозитъ раздѣлятъ развитіето на земитъ до появляваніето на чловѣка на четири періода, които ся дѣлятъ на по-нѣколко эпохи, и които наричатъ *формациі*; тии сж: *първобытнѣ*, *второбытнѣ*, *третобытнѣ* и *четверобытнѣ*. Въ първобытнѣй періодъ ся срѣщатъ нѣкои растенія, както *папрати* и други нѣкои, които образувахъ тогава растителното царство, а въ океана живѣяхъ вече *полипи*, *молуски* (слизвизы) и рядкъ нѣкои раковидны животны. Рыбытъ, пръвый бѣлѣгъ на грабначнытъ, ся показвахъ тукъ-тамъ. Прѣтъ тоя періодъ буйнытъ растенія ся распрѣскахъ по земнитъ повърхность; тый очистиохъ атмосферитъ и приготвихъ срѣдитъ, въ коѣто по-послѣ трѣбваше да ся открийтъ земнытъ животны. Тия растенія сж достигли исполанскы размѣры, и тѣхнытъ остаткы ся намиратъ сега прѣобърнати на въгленъ. Така сжшо ся появили нѣкои наѣкомы, които сж были самытъ жителіе на въздуха. Въ слѣдующій періодъ ся явяватъ вѣскоходнытъ и нѣкои птици. А въ третій най-послѣ показватъ вече земны мѣлкопитающы. Най-старытъ отъ тия животны осязательно различаватъ отъ сегашнытъ типове; тый принадлежатъ на родове съвсѣмъ исчезнали. Така появляватъ ся вече по-послѣ *ногорови*, *слонове*, *хыпопотамы* и други травоядны животны; подиръ тѣхъ множество цѣлтоядны, *мечки*, *тигри*, *ягуары* и *хыены*. Въ тайъ эпохъ сж ся появили и *рогаче*, *коне* и *маймуната*, тоя прѣтече на чловѣка. Лесовѣтъ, които тии населявахъ, служяхъ вече за прибежище на едно множество птици; а въ морята живѣятъ рыбы, безбройны молуски и зоофиты. Такъвъ е былъ редътъ, въ когото сж ся появили живытъ същества на земитъ; отъ послѣ естество не е прѣстанѣло отъ да усьвършенствува дѣлото си. Малко по малко прѣвоначальнытъ видове сж исчезли, за да отстъпятъ мѣсто на новытъ, които сж были на по-горенъ степенъ, и най-послѣ ся явява и *чловѣкитъ*, най-благородното створеніе

и господарѣтъ на природѣтъ, последнія прѣдѣлъ на тоя дългъ редъ отъ сътворенія.

« Така ся подтвърждава, дума Г. Ланглебертъ, съ откритіята на новѣтъ наукѣ величественното и простото приказваніе на Бытіето. Само съ думѣтъ *день* изрѣчена въ Библиѣтъ не трѣба да разумѣваме врѣме отъ нѣколко часове, нѣ едно значително врѣменно растояніе, което не ся вѣдѣа на никое измѣрваніе. И наистинѣ; въ тоя смыслъ, отъ св. Августина дори и до насъ, най-высокиѣ църковны власти сѣ тѣкували въ западниѣтъ църквѣ епохыѣ на твореніето, Что сѣ спорѣтъ това прѣдѣлъ вѣч-ный Архитекторъ на вселеннѣѣ единъ день или хыляды вѣкове ! »

Сега нека спомѣнемъ на кѣсо и за сегашныѣтъ геологическыя явления, чрѣзъ които лесно ся разумѣвать старыѣ. Повечето отъ геологическыѣтъ явления, които сѣ нѣкога разрушавали твърдыѣтъ корѣ на земното клѣбо бързо или бавно, ся съглеждатъ еще и сега и производѣтъ въ различни точки много или малко осязателны измѣненія. Тѣя явления сѣ подложены подъ дѣйствието на различни дѣятеліе, между които ный щемъ забѣлѣжимъ *въздухътъ*, *водѣтъ*, и *централнѣтъ* *земнѣ* *топлинѣ*. Въздухътъ и водата дѣйствуватъ вънкашно и прояждатъ повърхностьѣ на земнѣтъ обывкѣ. Централната топлина напротивъ дѣйствува вътрѣшно и отъ долѣ на горѣ; тя произвожда землетресеніята и вулканическыѣтъ извѣрженія.

(Смѣдва).

АЛЛЕГОРІЯ

ГРЪЦКОТО ДУХОВЕНСТВО И БЪЛГАРІЯ (*)

—0—

Въ единъ отъ тѣя нощи майскы
Съ пріятнѣ, сладкѣ хладниѣ,
Що раждатъ наслаждѣня райскы,
Напълно влада тишина.

*) Помѣстѣме горнитѣ стихове само за насърчаніе на съчинителя, не зарадѣ голѣмыѣтъ нмъ достоинства.

Какъ вся природа ся потава!
 Не чуй ся ни едничкъ гласъ:
 Въ Морфеевъ ¹⁾ спокойнѣ пазвъ
 Почива всичко въ тоя часъ.

Небето ведро и прѣкрасно,
 По него звѣздытъ блѣстятъ
 Кат' бысери свѣтащи ясно,
 И плахо, плахо си трептатъ.

А пълната луна блѣднява
 Вървѣдъ нѣхний блѣскавъ грѣе хоръ,
 Вся поднебеснѣ освѣтлава
 — Очарователенъ позоръ!

Въ разлистены горы дѣбравы,
 Въ зелены, веселы стърны:
 Полета, лѣгы и моравы
 Тя прѣска зары сребърны.

А най надъ роснѣ ми ливадѣ
 Тя плахо и умилно грѣй,
 И съ обаятелнѣ прохладѣ
 Зефирьтъ тихо, сладко вѣй.

Въ ливадѣ цвѣтна ми градина,
 Въ коѣжъ подъ кичестъ розовъ клонъ
 Богатодарната Цвѣтана ²⁾
 Поставила свой златенъ тронъ.

¹⁾ Морфей, богъ на съня и на съпящата, споредъ Еллинската митологія. Той се изображава съ чиртытъ на едно дѣте и му се придаватъ крылата на пеперуда въ знакъ на неговата лекостъ. Той държи въ рацѣтъ си единъ макобъ клонъ, съ който ударва оиъзи, които иска да прѣспи.

²⁾ Цвѣтана, по Латинскы Флора, Со нѣя на цвѣтата. Нейный съпругъ е прѣсний и русоогый Зефиръ (тънкий прохладенъ вѣтрецъ), който миева цвѣтата съ своето духаніе и оживява природата. Служеніето на тая богиня е излѣзло отъ едноврѣмешнытъ Сабинцы. Въ Римъ сѣ ставали ежегодно праздницы въ честь на Флора и сѣ са празнували нощи по доста неприличенъ начинъ.

Какъ щедро ты їѣ обдарила
 Съ великолѣпнѣхъ красотѣхъ!
 Какъ мило въ нейѣ ты зарыла
 Съкровище на хубостѣхъ!

Тукъ всяко цвѣте, всяко биле.
 Въ благоуханны цвѣтове.
 Расте чудесно съ изобиліе-
 Приняся драгы плодове.

Лале, гиргина, здравецъ, шивітъ,
 Ширбой, божуръ, яглика, кришъ,
 Върбина, лилѣка, босилькъ,
 Кокиче, тѣмянуга, еминъ. . . .

Красятъ туй мило цвѣтно царство,
 Раздавать въ чистыя въздухъ
 Пріятното свое богатство :
 Свой благовоинный, сладкый духъ.

А кичесты и плодовицы
 Богатолистны дръвеса
 Клопили клоны родовиты,
 Вършили върсы въ небеса.

Край тѣхъ же чисто, быстра рѣчка
 Тече, травы, цвѣта пуи,
 Катъ тихо, лакагушно прѣчка
 Кристалны, благы си струи.

О! тазъ градина тѣй дарена,
 Въ тозъ тихенъ часъ на мѣсяцъ Май
 Отъ мѣсячниж озарена,
 Прѣдставя глядъ на земный рай!

Доръ са окото въсхыщава
 Отъ драгытъ ѣ хубости,
 Неволно сърдце сѣ обладава
 Отъ тагы и отъ жалости :

Една жена злочеста, бѣдна

Подъ Ахароновъ ³⁾ покровъ
 Лежи тукъ полумъртва, блѣдна
 Въ тѣмницѣ — грозенъ, мраченъ ровъ!

Дарена свѣше съ дивны дарбы,
 Отъ чутно славно потекло,
 Испаднѣла въ горчивы жалбы:
 Въ несносно, гибелно тегло.

Чърты отъ благородство сѣино
 И отъ чудеснѣ красотѣ
 Лицать ошъ по лицето нейно,
 Напомнить славнѣ лѣпотѣ.

Ала, за жалъ! на тяжкы мѣкы
 Изложена въ несносенъ мракъ,
 Изгубила отъ люты болкы
 Пріятный на лице си зракъ.

Горката! млада и зелена
 Стахѣла жертвѣ на Бѣдай, (?)
 И отъ вси добрини лишена
 Въ неволи горѣстно страдай.

Съ веригы вързана желѣзны
 Осидили ѣмъ сыротѣ
 Да тегли мѣкы и болѣзни,
 Да тѣе вѣчно въ тѣмнотѣ.

Усойна же змѣя обвила
 И обнѣтѣла ѣмъ отврядъ,
 Засмукала ѣ кръвъ безъ милѣ
 Между нѣдрата ѣ насрѣдъ.

Отвориѣ ѣ люта язвѣ,
 Коя, растящѣтъ частъ по частъ
 Врѣдъ краснѣтъ ѣ съ врѣмѣ пазвѣ,
 Задава трепетъ и ужастъ!...

³⁾ Ахаронъ са нарича въ Гръцката митологія една страшна рѣка, дѣто са сгрупвали душиѣ на умрѣлыѣ и чакали да ги прѣнесатъ въ адъ.

Въ таквѣзь плачевно състояніе
 Лежи, горката, въ тѣхъ ноцѣхъ
 Въ несвѣсть, въ мртвешко несъзнаніе,
 Едвамъ що пѣха съ крайнихъ мощь!

Нъ най-подирь веч' отъ безмѣрны
 Страданія подъ мрачнѣхъ сѣнь,
 Отъ люты горѣсти, болѣзни
 Свѣстѣява та отъ смѣртный сѣнь.

И тяжко отъ сѣрдце въздыхва,
 И съ жаденъ гласъ, съ отчаенъ жестъ
 Заплаква горко, зарыдава,
 И тѣй окайва своѣхъ честь:

« Охъ! милый Боже! вай!... горкѣна!...
 « Що тѣй злочеста сѣмъ была
 « Бѣдаю жѣртвѣхъ азъ да станѣхъ,
 « Да ся наказвамъ съ теглила!

« Що грозна была ми судбинѣ
 « Да станѣхъ Ахарону плѣнѣхъ,
 « И окайина ахъ! робыня
 « Да чезнѣхъ тѣй подъ смѣртнѣхъ сѣнь!

« Ахъ! до кога тѣхъ странни мѣхы
 « И горѣстны страданія?!
 « Охъ! до кога тѣхъ люты болѣхы
 « И плачеве, рыданія?!

« За туй ли, Божке, сѣмъ родена
 « На този бѣль и ясенъ свѣтъ
 « Да гниѣхъ млада и зелена
 « Кат' осланенъ, подаренъ цвѣтъ?!

« Охъ! окайина! злѣ азъ страдамъ
 « Отъ крѣвошѣенъ злобенъ гадъ,
 « И ето въ гробъ безъ врѣмя падамъ
 « Отъ неговыи отравенъ ядъ.

« И нѣма, нѣма, вай! горкѣна!
 « За мене кой да ся смили,

« Мен' кѣтъж сыротѣ злочѣстнѣ
« Поне да малко съжали!

« Отъ нигдѣ, ахъ! отъ нигдѣ нѣма
« На помощь кой да притече
« Отъ тѣхъ плачевнѣхъ грознѣхъ ямѣ
« Съ душицѣхъ да мя извлече!

« Ахъ! никой вопли ми не чува,
« Все глухы на мой жаленъ плачъ,
« Охъ! никой милость ми не струва,
« За мой-тъ ранѣхъ нѣма врачъ!....

« Увы! отиде ми душица!
« Охъ! не оста веч' въ мене мощь,
« И скоро, скоро, вай! горчица!
« Ще мя погълне вѣчна нощь!

« Нѣ тѣй ли съмь ся азъ надѣила?!
« Ахъ! за таквызъ ли сѣтнини?!
« За туй ли честно съмь живѣла
« Тѣй срамно да довърша дни?!

« О! страшно, гибелно паданіе!!!
« Дѣ прѣжне ми величіе?
« Дѣ прѣжня честь и прославление
« И свѣтло ми наличіе?

« Горкапа! дѣ ми прѣжня сила
« И дивна, хвална красота,
« Съ които съмь прочутна была
« По все-то лице на свѣта?

« Увы! дѣ то блаженно врѣмя,
« Тѣ мили, драгы часове,
« Кога ми съ свѣтъ гърмяше имя
« Съ хвалебны, честны гласове?!

« Какъ имни сладостны тогава
« Въспѣвахъ на мен' пѣвци!
« Какъ лавровы отъ честь и славѣ
« Плетяхъ тѣ на мен' вѣнцы!

« Тогдажь блаженствахъ напѣлно
 « Въ благополучны, свѣтлы дни
 « И наслаждавахъ ся охолно
 « Съсь вситъ свѣтскы добрины....

« Нѣ веч' изгубихъ то блаженство,
 « Тя славѣ, уважене, честь;
 « Изгубихъ веч' то доброденство,
 « Ахъ! часть наста за мен' злочестъ!

« Монѣ сынове несвѣстни
 « Раскъсѣхъ ми назвѣтъ,
 « И съ тѣхнытъ дѣла нечестны
 « Приготовихъ ми пропастьтъ.

« Тѣжь пропасть, ахъ! на люты болѣы
 « Отъ крѣвожидень, злобенъ гадъ,
 « На грозны теглила и маки,
 « На огненъ, смъртоносень ядъ.

« И въ тѣзь ми горѣстны страданя
 « Тѣ, кѣти, у дѣлобъ снѣ спятъ,
 « Не чуѣтъ горкы ми рыданя
 « Че скоро ще мя изгубятъ!

« Напусто въ крайнѣи си веч' немощь
 « Простирамъ азъ къмъ тѣхъ рѣиѣ
 « И призовавамъ гы на помощь
 « Съ отчаенъ гласъ отъ све срдце!

« Тѣ спятъ!... и никой ся не вайка
 « Въ тозь гибелень за мене часть,
 « За мен' злочестѣ тѣхнѣ майкѣ,
 « Що веч' душнѣ берѣ съ ужасъ!

« Нѣ нека, нека спятъ тѣ още
 « Въ несвѣсть у гибелныя мрѣчъ:
 « За раскаяние вѣрѣя до-ше,
 « Нѣ то ще бѣде кѣсно вечъ!...

« А ты поне о! черна сѣдба!
 « На мене милость веч' стори

- « Та въ грознытъ уста на гроба
 « По скоро веч' прибири.
 « По скоро, ахъ! че стига толко
 « Що азъ въздышамъ отъ сърдце,
 « Стенѣжъ, рыдажъ, плачѣжъ горко,
 « И сълзы ронѣжъ по лице!
 « По скоро, ахъ! защо че нѣмамъ
 « Нито единчѣкъ буденъ сынъ;
 « На тѣхъ ся всеу азъ надѣвамъ
 « Че тѣ заспали до единъ!... »

(Смдува).

БИБЛІОГРАФІЯ

Вансанытъ яйца, повѣсть. Приспособилъ Д. Т. Душановъ, 1872.

Съ думата *приспособилъ* Г. Душановъ искалъ да покаже на читателя, че нито е съчинявалъ, нито е прѣвощдалъ тая повѣсть, а е зель матеріята готова и я е обърнулъ на повѣсть за българскытъ дѣцъ. И наистина, въ повѣстѣта нѣма нищо ново, освѣнъ нѣколко дреболии. Сичко е зето на готово и състои отъ два кѣса, различни единъ отъ другы и скърпени какъ дошло. Бѣлытъ концы на това скърпваніе са виждатъ отъ три часа на далечъ.

Първытъ петъ главы сѣ зеты отъ нѣкоя страна и глупава повѣсть, а послѣдната шеста глава е прѣправена отъ драмата на Г. Войникова, Велислава и сичко е сшито на едно съ таквызи подробности, които показватъ твърдѣ малко приспособеніе къмъ възраста и понятіята на малытъ българскы дѣца, както и къмъ българскый животъ.

Въ първытъ главы приспособителя ни завожда между нѣкаквы си колибари-вжглецари, които са явяватъ отъ една страна съвършенны дивацы, а отъ друга твърдѣ добры и разбрани селены. Споредъ приказката тѣзи селяне не познавали еще какво нѣщо е кокошка, и когато видѣли то-

ва животно тъй му са чудили като на голѣмо чудо. Като не познавали кокошата, селянетъ не познавали и употребеніе то на яйцата. Това сичко е хубаво, защото наистина е имало едно врѣме такъизи хора. Нъ ако ученицитъ на Г. Душанова попитатъ учителя си, кога е било това и дѣ е било, дѣто изображенитъ въ повѣстѣта селяне не сѣ знаили кокошкитъ, какво бы имъ отговорилъ Г. Душановъ? Че това са говори за българе прѣди 6—7 стотинъ години ли? Нъ ако дѣтето попита во нататѣкъ, какъ е могло да бжде това щото българетъ да не сѣ познавали кокошкитъ прѣди 600 години, когато другитъ книги ни казватъ, че кокошки сѣ познати на тѣзи мѣста прѣди хиляды години, тогава какво бы казалъ учителя? Той вѣроятно бы са посмутилъ и бы казалъ, че въ приказкитъ тъй са пише, т. е. пише са съкаква лъжа и неправдоподобностъ, и дѣтето бы заключило, че повѣститъ сѣ чиста лъжа. Ако е была такъвази задачата на Г. Душанова, той я е достигналъ; ако не е была такъвази, той е направилъ съ своята повѣсть такъвзи промахъ, който повече му е повредилъ авторскитъ достоинства, нежели въсползовалъ.

Не говоримъ ни съ прѣувеличеніе, нито искаме да прѣмълчаваме онова, което може да поправи пріятелитъ ни и да ги направи за напредъ по внимателны къмъ онова, което искатъ да прѣдагаты за умственна храна на българскитъ дѣца и на българскый народъ. Противорѣчіята срѣщу логиката и срѣщу исторіята сѣ срѣщатъ въ съка думата, въ всѣкы стихъ на *Вансалытъ яйца*.

Взгледаритъ сѣ дивы, а говорятъ съ языкъ, който не е свойственъ на тѣхното състояніе. Прочетете разговора на воденчара съ Геронията и ще видите, че воденчара не е дивакъ, а цѣлъ поетъ. Той говори за красотата на мѣстото (стр. 8) и за божіята прѣмъдрость (стр. 16) не по дивашкы. Следянетъ нѣмали кокошки, а пѣкъ въ града ги имало. Какъ, не сѣ ги видѣли нѣкога? Не сѣ ходили селянетъ въ града ли? Нъ това е противно на тогавашный подвиженъ животъ. Когато пишемъ повѣсть не трѣба да гледаме само да наизваме думы и дѣйствія, за да са яви каква да е приказка, а трѣба да гледаме да бждемъ вѣрны на врѣмето, мѣстото и правитъ, които изображаваме. Не трѣба да забравяме и логиката, защото цѣната на

книгата са обръща на нищо безъ последователность въ мыслить.

Ако малката слугиня на господжата казува по горѣ, че *трибате много яйца за да са наяджте четиърма души* и ако тя показва съ тѣзи думы, че яденіето на птичить яйца было извѣстно на селянетѣ, защо писателя кара по долу селяникыѣ да са чудятъ на вкуса на яйцата и да показвать, че пръвъ пать опывать този вкусъ?

Таквызи противорѣчія и несьобразности иматъ лоши послѣдствія за младыѣ читатели — дѣцата. Ако дѣцата узнаятъ тѣзи противорѣчія, книгата си изгубва за тѣхъ цѣпата и тѣй почевать да гледать на нея като на праздна работа. Ако ли не устятъ нелѣпоститѣ, дѣцата си развалятъ еще отъ малки вкуса, изгубвать чрѣзъ погрѣшныѣ книги вѣрный погледъ на сѣка работа и на дѣйстви-телността, изгубвать точността на мысляніето, безъ да говоримъ за онова униженіе, въ което подпада автора прѣдъ очитѣ на свѣститѣ млади читатели.

На страница 56 ни са казва, че войницыѣ на Свято-слава носяли пушки, които блѣстѣли на слънцето. Това е вече голѣмо прѣзрѣніе къмъ историческата достовѣрность. Какво понятие ще си състави дѣтето за съчиненіето на Г. Душанова, ако му кажѣтъ, че пушки не е имало въ тая епоха, която са изображава въ повѣстѣта? Отъ една страна ни прѣдставиавать хора дивацы, които незнаятъ е-ще какво нѣщо е кокошката; а отъ друга ни изображавать въ сжщыѣ мѣста, въ сжщый народъ хора не само съ ко-кошки, нѣ и съ пушки. Това е доста искусно отъ стра-на на автора, нѣ доста глупаво за читателитѣ, които го вѣрвать.

Сичката вина тука е въ желаніето на автора да при-способява чужды повѣсти за насъ българетѣ. Като му са аресали първыѣ главы на една допотопна повѣсть, той поискалъ да ги приспособи на нашый прѣминалъ животъ и направилъ това като промѣнилъ имената на лицата и ка-то прикачилъ на повѣстѣта една опашка отъ българската исторія. Прилича ли края на началото, за това съчинителя не си помислилъ. Той гледалъ да подари на българската книжнина една повѣсть и подарилъ я; останалото той о-ставилъ на случая.

При всичкитѣ противорѣчія повѣстѣта на Г. Душанова може да послужи за прочитаніе на дѣцата, понеже въ нея нѣма нищо таквози, което да имъ докара, лоши мысли и да имъ повреди правитѣ.

РАЗЛИЧНИ

— 0 —

ПРОИЗВОДСТВО НА СЫРЕНИЕТО. Основата на сѣ-ко сыреніе е млѣкото; никаква прибавка не влиза въ него-вый сѣставъ. Нѣ каква голѣма р злика има между сыреніе-то на различнитѣ страны и мѣста! Сыреніето на едно мѣ-сто са отличава отъ сыреніето на друго не само по фор-мата си, нѣ и по вкуса си. Какъ са прави сыреніето въ различнитѣ страны за никого не е скрѣто, защото сичкы-тѣ способы сѣ познати и описани. Между това едно мѣ-сто не може да прави сыреніето на друго мѣсто, защото нѣма потрѣбный опытъ. Само сѣ теорія не са научава ни-коя работа. По рѣбна е и практика. Само тогава ще мо-жемъ да направимъ нѣщо като швейцарско и друго чу-ждеземно сыреніе, когато доведемъ масторы отъ Швейца-рія или са рѣшимъ да направимъ самы много опыты сѣ книгата въ рѣка. Сѣ намѣреніе да помогнемъ на тѣзи о-пыты и да удовлетвориmъ любопытството на нѣкои чите-ли, нѣй привождаме тука главнитѣ основанія на нѣколко отъ европейскитѣ начини за производство на сыреніето.

Най напрѣдъ трѣба да зпайме, че Европейцитѣ приго-твюватъ нѣкои сыренія на горѣщо, а нѣкои на хладно, и отъ това едни парчатъ *печены*, другитѣ суровы. Първо мѣсто между първитѣ държи Швейцарското сыреніе.

Швейцарско или Грюерско сыреніе. Това сыреніе е получило името си отъ Швейцарското селце *Гриерз*, нѣ то са прави днесъ и по много мѣста въ Франція. Швейцар-ското сыреніе става хубаво, когато са прави по много из-веди жѣ и отъ прѣсно, скоро издоено млѣко. Освѣнъ това мандраджія трѣба да баде много опытенъ. Заради това нѣ-колко селяне са събиратъ наедно, избирагъ си единъ ма-ндраджія и прѣдаватъ нему млѣкото си, за да го обърне

на сыреніе, като държи въ сѣщото врѣме смѣтка, кой колко млѣко му продава, и колко сыреніе му са пада. Сѣко таквози дружество си има свой уставъ, подписанъ отъ сичкыѣ. Уставыѣ са промѣняватъ прѣзь сѣкы шесть или десять години и опрѣдѣляватъ надгледнїето надъ производството, продажбата на сыренїето и расподѣленїето му между сѣдружницыѣ. Една комисїа надгледва сичката работа, запазва правилата и наказва прѣстѣпницыѣ. Мандраджїа бива съ заплата; той прїема млѣкото и сѣкы день го бѣлѣжи на четела. Когато четелата покаже, че сѣдружника е внесѣлъ млѣко за една пита сыренїе, питата са забѣлѣжва съ неговото име и са туря въ хранилището. Утрѣ питата са назначава на друго и тѣй нататѣкъ. Продажбата става на едро, веднѣжъ и.и два пѣти въ годината и парыѣ тозъ часъ са раздѣлятъ между сѣдружницыѣ. Млѣкото не са турга съ сичкото си масло; отъ него са отбира една трегина отъ каймака. То са натопля до 25° съ съвършенно суха връшина. Подырь това надъ млѣкото са извършува най деликатната частъ на работата — подсырванїето. Прѣдъ да са тури сырещето, то са опытва да ли е силно толкози, колкото трѣба. За 250 оки млѣко потрѣбно е половинъ ока сыреще. Подырь една четвъртъ отъ часа, когато са почене съсырванїето, млѣкото са разбъркува добръ и са турга пакъ на огъня, додѣто са натопли до 32° 33°. Като отдалечи котела отъ огъня, мандраджїа пакъ продължава да бърка сжренїето цѣла четвъртъ отъ часа, додѣто то почене да са вижда жетикаво и да са показва жидаво на зжбыѣ. Като прѣстане бърканїето, сыренїето са отдѣля отъ суроватката и пада на дъното. Подырь това мандраджїа загребва сыренїето съ едно цѣдило, изважда го отъ суроватката и го оставя да са уцѣди малко. Тогава го принася обвѣто въ платното-(цѣдилото) въ една форма (калѣбъ) въ видъ на колесо и го натиска съ иѣкаква тяжесть. Отъ тамъ го изважда слѣдъ единъ два деня, прѣнася го въ зимника и сѣкы день го натрива съ ситна соль до тогази, додѣто питата не покаже, че не поема вече соль. Това са познава твърдѣ лесно. Когато са усили добръ, питата не поета вече соль и тая послѣдната остава отгорѣ и са топи. Това става прѣзь два три мѣсець. Суроватката на това сыренїе не бива синя и бистръ;

каквото по нашият мандры, а мътна и бѣла. Тя са раздава на сиромасытъ за храна.

Хубавото Швейцарско сыреніе бѣва жълто, тънко, тлъсто и лесно са топи въ устата. То е освѣтъ това дупчаво. За да бѣде добро, то трѣба да стои въ зимницытъ година двѣ и да са прѣбърта и обрисва съка недѣля. Въ Швейцарія правятъ три вида отъ това сыреніе: *мазно*, съ сичкый каймакъ на млѣкото; *половинъ мазно*, съ сутрѣшно млѣко небыто, спр. съ цѣлъ каймакъ, и съ вечерне быто; *сухо*, съ млѣко безъ каймакъ. Най много са търгува съ половинъ мазно сыреніе. За една пита таквози сыреніе, пита отъ 25 оки, потребны сж 190-200 оки млѣко.

Пармезанско сыреніе. Другъ видъ печено сыреніе е пармезанското, което са прави въ Италия. Производството на това сыреніе е почти сжщото, както и производството на Швейцарското. Само млѣкото бѣва безъ каймакъ. Прѣди да са тури сырещето, млѣкото са натоля до 40°, а слѣдъ сырещето до 50°. Въ тѣтото тургатъ и малко шафранъ за да го направятъ жълто. Пармезанското сыреніе е повече опечено отъ Швейцарското, нъ по лишено отъ масло, по сухо и по пѣсчаво. За да са направи една пита отъ 28 оки пармезанско сыреніе, потребно е млѣкото на 40 Швейцарски кравы прѣзь 24 часа и работаніето на 5—6 души. Зарди това пармезанското сыреніе са прави или на чифлицытъ или отъ много малки съдружници. Пармезанското сыреніе са продава на питы отъ 25 до 35 и дори до 45 оки.

Опечено сыреніе излазя и въ Франція, въ Бресскый департаментъ. Неговото производство са различава нѣколко отъ двата горни способа, нъ количеството на това сыреніе е незначително, и малко важно за търговіята. — И тритѣ показаны вида сыреніе са правятъ отъ кравешко млѣко.

(Салдува).